

1977

ajakiri

4

Toimetuse ja talituse

address:

„AJA KIRI“

c/o Tartu College

310 Bloor St. W.

Toronto, Ont. M5S 1W4

Canada

Esindus Rootsis

Enno Klaar

„Aja Kiri“

Postgiro nr. 12 77 47-4

(rkr. 45.-)

Stockholm

Nr. 4(10) toimetanud:

Vello Salo (tegevtoimetaja)

Vello Soots

Henno Sillaste

Kalle Naelapea

Heino Jõe

Tiit Telmet (kujundus)

Tõnu Mägi (talitus)

Viimane tähtpäev kaastöö jaoks

(AK nr. 5/1977): 25. september.

Aastatellimine (6 numbrit): \$ 10.00

(selles hinnas on ka õhupostiga

saatmine ülemeremaadesse)

- 1 „Hõbevalge“ ja Viru valge
- 2 Perfektselt? (Lugeja veerg)
- 3 Arusaadavalt! (Toimetaja veerg)
- 4 Maskid, maskid... Vello Serrat
- 7 Sittow Madriidis Endel Kõks
- 8 Sittow Washingtonis
- 10 Naine mehest? Tiia Raudma
- 12 Mere matk muinasaega Felix Oinas
- 16 „Külapoisid“ Karavanil Endel Loo
- 17 „Külapoiss“ Priit Aruvald
- 18 Saaremaa vaarao Vello Salo
- 19 Trent 21.-23.5.1977 O. Müllerbeck
- 20 Näod / mü 77
- 23 Arabeske I Vello Salo
- 24 Seminar Tallinn-Tartu... Liivi Jõe
- 27 Seminariks 1978 Enno Klaar
- 30 Tippkutid ja kirohi Ilmar Mikiver
- 32 Sämstadi suurpere Jaak Maandi
- 33 Metroo suvepäevad
- 34 Mida laulab eestlane? Reino Sepp
- 37 Jo om ki puru? August Laurij
- 38 Kroonika: Metroo suvepäevad
mü 77
Montréal
Raamaturiitul
Toimetusele saadetud
- 40 Mõgalomaania

Lennart Mere *Hõbevalge* on äratanud elavat huvi kodumaal ja väljaspoolgi. Mis autori arvukate argumentide väärtus üksikult ka ei oleks – Meri on kirjutanud midagi, mis eestlast *vaimustab*.

Tundub, et *Hõbevalge* tahab uuesti esile manada kord *Kalevipoja* puhul juhtunut – „eestluse elujõu” uut tõusu, ütelnuks Loorits. Mõlema mainit teose huviobjektiks on minevik. Ent huvi mineviku vastu, avaldugu see raamatutes või rahvalaulu ja -tantsuharrastuses (tõusuteel needki!), on sümptoom. Mille?

Vaimustava raamatu ilmumisel meenub eestlase vaimu igivaenlane – *Wina-katk*. Selle nime andis talle *Kalevipoja* isa, elukutse poolest arst, Issanda aastal 1840. *Alkoholism oli tollal muutunud tõsiseks sotsiaalseks ohuks: levides üha enam rõõumise ja viletsuse kaasnähtusena, süvendas joomine omakorda seda viletsust (karskusseltside asutamine aga oli tollal koguni ametlikult keelatud). (Eesti kirjanduse ajalugu II:71)*

Need sõnad on õudselt aktuaalsed praegugi. Eesti rahvas rühib Kreutzwaldi 100. surmapäeva ja ...joomise maailmameistri-tiitli poole. Esikoht N.Liidus saavutati juba a.1967: 10,26 liitrit alkoholi aastas iga vähemalt 15-a. elaniku kohta. „Veinirahvas” prantslased oli küll kaugel ees (üle 20 l/a), kuid häda on see, et eestlane eelistab „vägevamat”: üle 40 %-liste jookide tarvitamises (6,21 l/a) olime kaugel ees USA-st („ainult” 4,25) – ja viletsamad ainult venelastest (6,32). Vähe puudus...

Tänapäeval tunneme täpselt viina hävitavat mõju järeltulevale soole. Miks käis „haigete ja raskeltkasvatatavate laste erikoolides” 1960 aastal 1134 last (8 kooli), 1975.a. aga juba 6786 (42 kooli)?

Mitte et näpuga kodumaa poole näidata: kui need rahad, mis on maha joonud „ideelised pagulased” eksiilis, oleksid mingisse rahvusfondi voolanud, oleksime küllap maailma rikkaim rahvusgrupp. Kui seda autojuhtide alkoholi-kontrolli ees ei oleks...

Ka alkoholism on sümptoom. Mille? Kindlasti mitte piiritu idealismi oma! Kas Mere *Hõbevalge* suudab võita lahingu Viru valge vastu? Või kasvab abikoolide arv edasi?

AK nr.3 oli *Varraku* eeskujul osalt ingliskeelse sisuga. Mida hakkavad sellega peale vaesed rahvuskaslased Rootsis ja Sak-samaal, kes inglise keelt ei oska?

H.S., Lidcombe (Austraalia)

Ingliskeelsed tekstid on vahel põhjendatud. Eelmises AK numbris olid seda kõik, aga kas siiski korruga? Neid oli ju kokku neli, kuna Toots tegelikult ka on täielikult mõistetav ainult neile, kes perfektselt inglise keelt valdavad.

Auna artikkel õiendab nii mõndagi kultuurautonoomia kohta levinud valearusaamadest. Loodan sellele järke. Esitame kultuurautonoomiat kui tõendit Eesti eeskujulikust vähemuspoliitikast. On aga palju teisi aspekte, millest tavaliselt juttu ei tehta. – Rahvuslike vähemuste õigused said seaduslikku kaitset paljudes „uutes“ riikides. Miks? Kas mitte ei esinenud teatud rahvusvaheline surve Rahvasteliitu vastuvõtmisel, riikide tunnustamisel jne? Kuidas oli vähemuste õigustega tegelikkuses? Mida arvavad vähemused ise? Miks oli kogemus juutidega, nagu Aun ütleb, „kahtlasem“? Tuleb vahet teha nende õiguste vahel, mis vähemusele antakse *oma* asjade korraldamisel (näit. kultuurautonoomia) ja mis vähemusel on *enamusühiskonnas*. Vähemusel võib olla laialdane autonoomia, aga samal ajal puududa õigus olla näiteks riigiametnik. Kas Aun või keegi teine ei tahaks neid küsimusi veidi AK-s valgustada?

Lengi kõne oli liiga pikk, eriti arvestades sellega, et sisu oli nii konventsionaalne. Jõe lahendab sama probleemi (kuidas õpetada eesti noored eestlasteks) paari sõnaga: saata Eestisse külaskäigule. Aga miks arvab Jõe, et selleks on vaja „meie tagurliku juhtkonna“ kadu? Kes külastada tahab, saab seda enamasti teha, kes ei taha, seda ei saa isegi „juhtkond“ saata. Kui oleks oodatud loa saamist kõrgemalt poolt, poleks meil Metsa-ülikoole, kultuuripäevi ega isegi *Aja Kirja*.

Mikiver kirjutab Välis- ja Kodu-Eesti eri funktsioonidest. Väga vähesed kodueestlased, keda olen kohanud, on osanud väliseestlastele mingit funktsiooni anda. (Kaudselt annavad tunnistust mingisugusest Välis-Eesti funktsioonist küll Kodu-Eesti funktsionäärid, ajaleht *Kodumaa* jne.) – Kes sõnastaks, millised eri funktsioonid on näit. Kanada ja Rootsi eestlastel Välis-Eestis?

J.M., Täby (Rootsi)

Lubatagu alustada rõõmusõnumiga: tükk aega enne käesoleva numbri kaastöö-tähtpäeva saabus paks ümbrik kaheksa tiheda lehekülje ja pataka fotodega. Saatekiri lõpetas „Parimate tervitustega!“ Tõesti, paremaid ei oska vist ükski toimetaja soovida!

Näib, et on põhjust jälle AK taseme teemal juttu teha. Üks argumente on inglise keele kasutamine.

Ligikaudu 90 % meie tellijaist elab inglise keelt rääkivates maades. Kuid ka mujal asujate hulgas (nimeliselt Rootsit ja Saksamaad unustamata) ei leidu toimetuse teada veel ühtki inglise keelt mittevaldavalt. Nii et selle poolest oleks asi "o.k."

Ent asjal on mitu muudki aspekti. Inglise keelega tarvitajaskonnale toodetud asju (näit. kirjanduslikud tõlked, teaduslikud tööd, heliplaadid) sooviksime lasta arvustada just selle emakeelega isikutel. On nagu kuidagi naljakas neid seisukohavõtte hakata eesti keelde tõlkima avaldamiseks. Praegu poleks meil selle töö tegijatki muid.

Mainitud kahele praktilisele põhjusele lisaneb veel vähemalt tegevtoimetaja teoreetilinegi seisukoht (vt. AK 1/77:4). Asja natuke üle pingutades võiks öelda: inglise keel kuulub tänapäeva rahvusvahelise läbikäigukeelena sedavõrd kindla komponendina iga avarama silmapiiriga isiku juurde, et on põhjust soovida *selle minimaaltasemega lugejaid*.

Mis nüüd artiklite tasemesse puutub, siis peaksid nad toimetuse arvates olema nii „perfektsed“, et nad asjatundjat rahuldaksid, ent samal ajal ka nii *arusaadavalt* kirjutatud, et ka kõrvalseisja võiks käsitletust selge pildi saada. Muidugi ei saavuta iga sulemees seda sihti (peale selle oleks ju tore, kui kõik artiklid oleks ka *kaasakiskuvalt* kirja pandud nii keele kui stiili poolest).

Kõnesolev nr.3 oli pühendatud tõlkeküsimustele, sellest siis ka pikem ingliskeelne osa. Seda ei juhtu aga sageli.

Vello
Sermat

See kõlab peaaegu nagu mingi arutelu teatrist. Ja ongi nii, ainult et näitlejad oleme meie ise ja lava on praegu, siinsamas meie ümber. Mõte ei ole iseenesest uus – enamik inimesi kannavad maske, sest nad kardavad haiget saada, kardavad endid paljastada. Kardavad, et kui teised näevad seda, mis on nende näiliselt rahuliku, teeseldult enesekindla, seltskondlikult aktsepteeritava, võibolla isegi humoorika ja šarmantse või siis tohutult intellektuaalse maneeeri taga, siis nad põrkuvad eemale. Ehmatavad ja hakkavad mõtlema, mis selle inimesega lahti on... Kuidas ta julgeb meid oma sisemaailma kättpidi sisse tirida – me ei oska sääl ju midagi pääle hakata! Ehk ta vajab abi? Mingu siis psühhiaatri juurde, või las arst kirjutab pille. Närvid on tal ehk natuke korrast ära? Tasakaal on kadunud. Hoi a eemale, sest järsku see on nakkav haigus!

Kaua aega ma mõtlesin, et meie, eestlased, oleme natuke erinevad ameeriklastest, sest need ei oska olla lihtsalt *inimesed inimesega*. Tuleb meelde Ralph Waldo Emersoni kommentaar rohkem kui sada aastat tagasi, et ameeriklane pole kunagi jõudnud selgusele, milles seisab vahe sõpruse ja sõbralikkuse vahel – ta ajab need kaks mõistet kogu aeg segi ja enamasti mõtleb teist, kui räägib esimesest. Ja siis ühe kaasaegse ameerika ajakirjaniku tähelepanek, kes räägib ameeriklase kramplikust (kompulsiivsest) vajadusest „alati näida noor, terve, ilus ja tugev, ning maskeerida kurbuse, pettumuse ja valu reaalsust“ (Hedrick Smith). Mõtlen ühele oma ameeriklasest kolleegile, kellega me aastate jooksul lõpmatuid kordi istusime praksuva kamina ees, konjakiklaas käes, ja rääkisime õhtust hilisööni. Oli tore olla, aga pärast selgus mulle järele mõeldes, et ta polnud mulle kunagi rääkinud iseenesest midagi, mida ta poleks sõandanud rääkida mõnele ajalehereporterile... Ta oli tore, südamlilik, humaanne inimene – aga inimene täiesti läbipaistmatu maskiga kõigele vaatamata.

Ei, mul pole vaja näidete otsimisega minna nii kaugemale. Tarvitseb ainult meenutada viimast poolt tosinat kõnelust oma sõprade ja tuttavatega. Jällegi... kummad nad nüüd on? Hakkab juba segi minema eneselgi...

Käisin hiljuti enesetapu probleemidega tegeleval konverentsil Helsingis ja esinesin ettekandega üksildustundest. Enamik inimesi, keda olen selleks küsitlenud, on spontaanselt öelnud, et nende üksildustunde üheks peakomponendiks, kui mitte otseseks allikaks on tunne, et sa oled võimetu kellegagi rääkima sellest, mis on sulle südamelähedane, tähtis, huvitav, hirmutav või vaimustav... Teine kas ei kuula ja hakkab minema, öeldes, et tal pole nüüd kahjuks rohkem aega, naine või töö kodus ootab – või siis kuulab, aga ei kuule, püüab nõu anda, aga pole tõsiselt huvitatud ja ainult loodab, et sa ta rahule jätkaks...

Kõik me räägime sellest, kui tähtis on „inimestevaheline kommunikatsioon“. Aga ma pole kunagi varem taibanud – enne seda sõitu Euroopasse, kus mul oli tõesti võimalus istuda maha kui inimene inimesega nii mõnelgi korral, eri maades ja eri olukordades – et meie näilinegi kommunikatsioon on pinnapääline. Säält jääb midagi sügavamat puudu, mis annab selle tunde, et sa oled tõesti koos teise inimesega, ja mitte kella-viie-teele kutsutud. Sageli me läheme üksteisele külla „asja pärast“, või kui seda „asja“ ei ole, siis jorutame niisama mõned tunnid maha, napsiklaas käes, ja läheme jälle koju, välja magama ja pead parandama. Ja mõtleme mõnikord tagantjärele: mida ta nüüd õieti tahtis – või mida ma ise sellest kõigest ootasin?

Möödunud talvel oli mul käsil kursus inimvahekordade psühholoogilisest dünaamikast. Võtsime läbi kõik olemasolevad teooriad. Siis läksime olemasolevate eluprobleemide juurde ja hakkasime vaatama, kuidas inimesed nendega maadlevad. Enamik neist probleemidest ju puutub meie vahekordadesse teiste inimestega. Kui siis tuli juttu abielust ja armastusest ja mis siis saab, kui armastus jahtub ja inimesed lähevad oma teed, tõin ma neile paar oma arvates üsna dramaatiliselt – aga südamest – esitatud näidet omaenese kogemustest selles sfääris. Ma ei olnud seda kunagi varem teinud ühegi kursuse raamides, aga arvasin, et nende inimeste käest, kellest käsilolevas raamatus palju näiteid leidis, ei saanud ju midagi küsida. Toimetaja oli vastavad tükid ka hästi lühikeseks ja loetavaks silunud. Kui ma olin oma „sõnad“ ära öelnud, valitses klassis jahmatus ja vaikus... Keegi ei osanud midagi öelda. Kuidas! Nii isik-

likult?! Kui ma neilt küsisin, mis on nende reaktsioon, ütlesid nad, et nad pole elus kuulnud ühtki professorit iseenesest rääkivat. Ikka raamatutest ja teaduslikust uurimistööst, hästi abstraktselt ja suure distanttsiga. Üks tuli isegi hiljem mu-relikult küsima, et kas on ikka õige meile niisuguseid asju seletada – me oleme alles kakskümmend üks kuni kakskümmend viis aastat vanad... Liiga noored niisuguste asjade jaoks! Ja pole harjunud midagi sellist kuulama. Eksamiks tead enam-vähem, mida raamatust pähe õppida – aga mida me *sellega* pääle hakkame? Vastasin, et meie kursus on inimvahekordadest ja nüüd me näeme, kui vähe me oleme võimelised nende asjadega ausalt tegelema ja teiste ausust aktsepteerima – teoreetiliselt teame kõike, aga praktiliselt istume ikkagi oma isiklike „minade“ väikestes puurides, eesriided maha tõmmatud... Ja siis nii mõnigi kord üsna üksinda.

Ma ei räägi pihilkäimisest ega ka oma hinge põhjani väljapüstitamisest ükskõik kelle ees. On kohti, kus sobib mõlemat teha, on teisi, kus ei sobi kumbagi. Ma räägin sellest, et meil ei ole üldse aimu, missugused teised võimalused on veel olemas – kuidas saab olla kui inimene inimesega. Ja mitte kui mask maskiga... Mõelda selle üle ju võib. Proovida ka. Aga nii lihtne sellest lahti saada ei ole. Sest me oleme selles maailmas üles kasvatatud ja seda eluviisi nii järjekindlalt praktiseerinud, et sügavamatesse pindadesse meie loodimised üksteisega enamasti üldse ei ulatu. Minu kirjutuse sooviks pole maske üleüldse ära kaotada. Tahaksin ainult küsida lugejalt, kas ta on kunagi järele mõelnud, et ilma maskita suhtlemisviis on ka olemas – ja et mõnikord on maskita isegi natuke kergem hingata.

*Teine ihu
teine soe veri
ja teised silmad*

*Kes teab mis hing
mis mõte*

*Teine kannatus
mis kellessegi ei puutu
Teine surm*

*Nõndasamuti mina
Mina täpselt niisama*

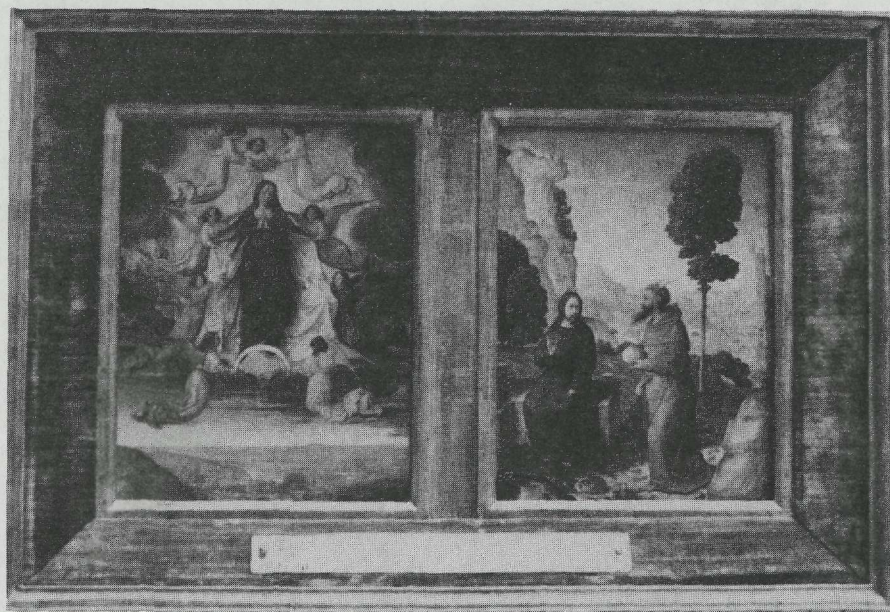
(Viivi Luik)

Endel
Kõks

Maalikunstnik Michel Sittow (sünd. Tallinnas 1469, surn. seal-
samas 1525) oli kümme aastat (1492–1502) Kastilia kuninganna
Isabella õuemaalijaks. Sellest perioodist on Hispaanias prae-
gu alles teadaolevalt ainult kolm maali: *Maria magava lapsega*
(*Mignonne*) asub Andaluusias, Lebrija linnakese Señora de la
Oliva nimelises kirikus, *Maria lapsega ja püha Bernard* Madrii-
dis, Museo Lázaro Galdiano's ja *Täishabemega mehe portree* sa-
muti Madriidis, Kuninglikus palees (Palacio Real).

Madriidis peatudes (Andaluusiasse ma ei jõudnud) ei saanud jät-
ta üles otsimata seal asuvaid maale. Tänu end. Tallinna linna-
arhivaari Paul Johanseni avastet dokumentidele ja tema uuri-
mistööle on Sittowi elukäigust teada hulk olulisi fakte, nii
et tema isik ja saatus pole enam selline müsteerium nagu aas-
tat 40 tagasi, kuid tema looming on suuremalt osalt veel kuns-
tiajaloolaste uurimis- ja diskussiooniobjektiks. Dokumenteerit
teoseid on ainult kuus (teised on kas hävinud või veel avasta-
mata) ja suur osa praegu kunstniku omaks arvatud teoseid (kok-
ku 24) on omistatud stiilikriitilise analüüsi põhjal.

Maria lapsega ja püha Bernard ongi üks neid maale, mis pole
ürikuliselt tõestatav. Esmakordselt juhtis maalile tähelepanu
Max J. Friedländer a. 1929 (*Neues über den Meister Michiel und*
Juan de Flandes, Der Cicerone XXI, Leipzig). Väikese maali (18x
13,5 cm) vasakul poolel on kujutat istuv Maria Jeesuslapsega,
paremal – valges mungarüüs põlvitav püha Bernard. Kaks esimest
hoiavad ühiselt õuna sõrmede vahel – see motiiv, aga ka Maria
punane mantel ja ookerblondid juuksed ning silmade kujundus
seovad selle maali Hans Memlingi (ka Memlinc) madonnakujuga
diptühhonil *Martin van Niuwenhove* (1487, Memling Museum, Brug-
ge), mille vasakul tiival leiame madonnakuju lapse ja õunaga.
Seesama töö on olnud õige mitme Sittowi madonnapildi eeskujuks
(Budapestis, Berliinis) ja nii kinnitab ka *Maria lapsega ja*
püha Bernard autori tugevat seost Flaami koolkonna ja Brugge
linnaga, kus töötas Memling. On teada, et 15-a. Michel sõitis
Tallinnast Bruggesse kunsti õppima, kuid pole leitud ühtki do-
kumendi selle kohta, kelle juures ta õppis. Kuid nii mitmes
maalis leiduv Memlingi mõju on küllalt, et Sittowit tema õpi-
laseks pidada nii kaua, kui ürikuliselt ei ole vastupidist
tõestatud.

Vaike Kivilveti fotod

Maria taevaminek

Don Diego de Guevara

Mulle pakkus aga ka erilist huvi Madriidi maalil esinev pühaku-figuur. See valges rüüs kuju nagu ei sobinuks hästi kompositsiooni. Eriti pea hoiak tundus jäigana ja võis nagu oletada, et kunstnik oli maalinud modelli ja lasknud sel pead hoida pisut ebaloomulikus pöördes, et saaks esile tuua näojooni. Seega võiks oletada, et tegemist on portreelise kompositsiooniga. Ka näis mulle, et põlvitava munga näoga on kunstnik rohkem vaeva näinud kui muu maalipinnaga: isegi palja silmaga võis kindlaks teha nägu karakteriseerivaid pintsliilööke, mis kipuvad esinema just portreelisel maalimisel. Pole teada, mis ajast seisab maali nimes püha Bernard — see võib olla hiljem lisatud. Muuseumi kataloogis on maal dateerit a.1500; ajaloolastel on ehk võimalik välja selgitada, millised kiriklikud ametikandjad sel ajal õukonnas liikusid ja kas sel portreeteoorial on mõeldavat alust. Igatahes leidsin *Maria* kõrval veel kaks sama suurt portreemaali, teostet samasuguses maneeris ja ka koloriidis, autorina märgit: Unknown Flemish Artist.

Kuningliku palee „Uueks muuseumiks“ nimetat osas säilitatakse triptühhoni, mis on kokku pandud kuulsa *Oratorio* riismetest (15 algsest 47-st), mille maalisid Juan de Flandes ja Michel Sittow Isabella ülesandel temale kodualtariks. Kunstiteadlased võtavad üldiselt omaks, et kolm säilinud paneelidest on Sittowi töö (Louvre [Pariis], The National Gallery [Washington] ja Earl of Yarborough erakogu [Inglismaal]). Arvamine on ilmselt tekkinud olemasolevate ürikuliste andmete põhjal. Kuid kui vaadelda kõiki 15 paneeli koos, tekib otsekohe kahtlus selle seisukoha paikapidavuses. 47 pildi komponeerimine ja maalimine on iseenesest juba tohutult suur töö. Väike formaat ei ole mitte tööd hõlbustav, vaid pigemini raskendav asjaolu. Edasi: kui mõlemad autorid olid Isabella õuemaalijad, miks tegi üks 44 ja teine ainult kolm? Selline tööjaotus pole tõeäoline ja küllap on Sittow loonud rohkem kui kolm *Oratorio* paneeli. Selle väljaselgitamine ei tohiks olla eriti raske, kuna Sittowi koloriit on hoopis pehmem kui Juan de Flandese oma. Küllap leidub muidki eraldavaid stiilielemente. Muide, Kuningliku palee kogusid kirjeldavas raamatus oli Sittowist tehtud lätlane („Its authors are the Netherlander Juan of Flanders and the Lett Miguel Sitium“ — lk. 86, *Royal Palace of Madrid*, Tenth Edition 1975). Saatsin õienduse andmetega ja järgmises trükis lubati viga parandada.

Oratorio lähedal vitriinis leiame ka *Täiſhabemega mehe portree* (22 x 19 cm). Siingi pole mingeid ürikulisi andmeid: alul omistati seda maali Dürerile, siis lihtsalt „Hollandi koolkonnale”. Alles a.1968 tuli S.J.Gudlaugsson (Den Haag) mõttele, et see võiks olla Sittowi maalitud. Põguski pilk ütleb, et Düreri maalitud see portree ei ole; „Hollandi koolkonna” mõiste ei ütle midagi täpsemat, aga miniatuurne maalimisviis ja detailide käsitlemine seovad maali küll Flaami koolkonnaga. Koloriitki on väga lähedane Galdiano muuseumi kolmele maalile: *Madonna lapsega ja püha Bernard'i* ning kahe selle lähedal väljapandud väikese portree omale.

Atributsioone Michel Sittowile on teinud enam kui kümme kunsti-ajaloolast, kelle kõikide motiivide kontrollimine on peaaegu võimatu. Tuleb vaid loota, et edasine uurimine toob rohkem selgust ja et pikkamööda leitakse Madalmaade ja Hispaania arhiividest uusi dokumente, mis valgustaksid Michel Sittowi elu ja tööd rohkem kui see praegu teada on.

Naine mehest?

Tiia
Raudma

Sest mees ei ole naisest, vaid naine mehest.

I Korintlastele 11,8

August Strindberg toob esile oma näitemängus *Isa* ühe väga olulise vahe naise ja mehe vahel. Nimelt: ema alati teab, et laps on tema, aga isa ei või oma isaduses sugugi nii kindel olla! See ebakindlus tekitabki näitemängu isast peategelasele ületamatu elutakistuse.

Aga miks on see nii tähtis, et isa peab oma isaduses kindel olema? Sellepärast, et meie ühiskond on isa kaudu põlvnev (patrilineal). Mis tähendab, et isal *ei tohi* kahtlust olla, kas ta laps ja pärija on tegelikult tema laps. Ja kuidas kindlustasid meie ühiskonna esiisad oma pärijate identsust? Muidugi tuli naise seksuaalsust maha suruda, teda neitsina ühele kindlale mehele omanduseks anda, ja piirata tema seksuaalset tegevust selle ühe seadusliku mehega.

Ent olukord polnud alati nii – ajaloolased räägivad, et mitu tuhat aastat enne meessoost jumalate ilmumist oli taeva ja maa võim jumalanna käes. Selles ajajärgus olid naised samade õigustega nagu mehed ehk isegi tähtsamad, sest nende käes oli jumalannaga kontakti hoidmine. Selles ühiskonnas olid naised seksuaalselt iseseisvad ja tõid lapsi ilmale, kelle isadus polnud teada ega tähtiski. Elati kommunaalses ühiskonnas, kus puudus meie praegusaja tuumik-perekond (isa perekonnapeana, ema ja lapsed). Ühiskond oli siis ema kaudu põlvnev (matrilineal) ja varandus läks lastele ema kaudu. (Vaata: Merlin Stone, *The Paradise Papers*, Virago 1976).

Mis juhtus, kuidas langes naise staatus iseseisvast kodanikust mehe õigusteta abiliseks? Põhjuseks olid jumalad – meesjumalad, kes võtsid võimu jumalannalt üle – ehk, õigemini öeldud, mehed, kes pidid maha suruma ema kaudu põlvneva ühiskonna, selleks et isa kaudu põlvnevat maksma panna.

Naistele tehti selgeks, et nemad olid maailma kurja juur. Näiteks Piibli paradiisiaia lugu paneb põhja naise alaväärsuse-, teisejärgulisuse- ja süütundele. Eks olnud see just naine (ja mitte mees!), kes võttis kuulda mao meelitusi ja hammustas keelatud vilja, millele järgnes pattulangemine ja paradiisist väljaajamine. Naise otsus tõi hukatuse tervele inimkonnale.

Seda „üleastumist“ pole naine suutnud veel tänapäevani heaks teha. Karistus kestab edasi! Samuti räägib Piibel, et mees loodi enne ja et tema tähtsusetust ribikondist tehti naine. *Mees ei ole naisest, vaid naine mehest*, teatab meile Uues Testamendis apostel Paulus, olgugi et see on täiesti ebakõlas bioloogilise sünniga: ükski naine pole ial mehest sündinud, aga kõik mehed – ühegi erandita – on sündinud naisest.

Tänapäeval on väga moodne vanadele headele aegadele tagasi mõelda ja tolle aja kombeid järele teha. Kõpsetatakse ise leiba, kootakse oma riided kodus, isegi ehitatakse endale mudakividest maja – miks siis mitte proovida jälle emajärgset ühiskonda asutada? See ehk eemaldaks meeste kompleksid isaduse asjas, kuna isadus poleks enam nii olulise tähtsusega – ja vabastaks naised seksuaalsest kammitsast.

Lennart Meri, *Hõbevalge*

Tallinn (E.R.), 1976. 487 lk., rbl. 1.11

*Felix
Oinas*

Peab kohe alguses ütleva, et Lennart Meri on andekas ning mitmekülgne inimene: filmimees, poet, esseist, reisikirjanik ja – last but not least – teadlane. Et veenduda tema poetilisis võimeis, lugege *Hõbevalge* lennukat prelüüdi – Revala muinasepa õiseid mere ja taeva vaatlusi paepangalt. Või lugege tema Obi alamjooksul Jamali ('maailma lõpu') poolsaarel tärpanud mõtteid: *See oli tõepoolest maailma lõdisev lõpp, laage ja tuuline, tühi ja näljane*. Või tema õhtust mediteerimist Kamtsatka metsatundra püstkojas, kus tema ees terendub Sampo miniatuur – pikk ritv, mis läbi suitsuaugu tõuseb taeva poole ning mille otsas paistab põhjanaela helendav täpp. Teooriad, mille kutselised teadusmehed on konstrueerinud Sampo kabinetis seinte vahel, säratavad selle rännu- ja filmimehe ees tundra-alade loomulikes-looduslikes tingimuses.

Hõbevalge alapealkirjaks on *Reisikiri tuulest ja muinasluulest*, aga see pole mitte niivõrd autori oma reisikiri, kui teiste kuulsate reisijate rännulood Läänemerele ja Läänemeremaile või üldiselt põhja. Esimese *Globe-trotter*'i Pythease meresõitu (350–320 e.Kr.) on jälgitud vägagi üksikasjalikult. Lahkunud Kreeka linnkolooniast Massaliast (=Marseille), külastas ta Cornwalli ja sõitis sealt edasi Thule saarele, mis meie autori järgi võis olla Läänemere helmerannik. Pool sajandit hiljem laseb Rhodose Apollonius eeposes *Argonautika* oma meresõitjaid seilata Kaug-Põhja, „püha merevaigusaare“ poole, aga tema andmed on ammendatud teistelt, mitte oma reisikogemustest.

Reisikirjeldus kui žanr lõi õitsele islami usu levikuga, mis – Mekka palverännaku propageerimisega – ülistas ja poetiseeris reisimist. Araablase reisikirjeldused, esijoones Ibn Fadlani ja Idrisi omad, ongi käsitletud süstemaatiliselt Mere teoses. Ibn Fadlan oli sekretäriks kaliif Džafari saatkonnas, mis lähtus 921. a. Bagdadist ja veetis kaks aastat Bulgari riigis Volga keskjooksul. Uudishimuliku nooruki tähelepanu köitis kõik, mida ta varemini polnud näinud – virmalised, koit ja eha, sõled naiste rinnal, eriti aga ühe pealiku laevamatus-pulm, kus surnu teekaslaseks teise maailma võikalt mõrvatakse noor tüdruk. Mere arvates on võimalik, et osa neist kirjeldustest on saadud läänemeresoome Volga-laevnikelt.

Idrisi *Geograafia* analüüsile on Meri pühendanud eri peatüki. Idrisi (1100-66), kes oma meheaastad veetis Sitsiilias Palermo õukonnas sõpruses teaduhimulise viikingikuninga Roger'iga, ammandas oma „tülpinu lõbustamise raamatu“ (nagu oli *Geograafia* alapealkiri) informaatoreilt. Eestile oli selles omistatud rohkesti tähelepanu ja mõned seigad segi aetud. Nii oli kirjutatud kahest Revalast – mereäärsest ja sisemaisest, millist segadust püüab Meri seletada.

Koos reise kirjeldamisega annab Meri üksikasjalise ülevaate läänemeresoome laevandusest nii esiajaloolisel kui ajaloolisel ajal. Käsitellakse laevade tüüpe, nende ehitamist, laevasõitu, laevade mehitamist, merekaubandust, meie kuulsaid kapteneid, laevahaldjat ehk kotermanni jne. Terminoloogia esitus näitab, et autor on väga põhjalikult tuttav kogu laevanduse küsimuse kompleksiga.

Mere teose peaväärtus on lugematu is kõrvalpeõigetes, mis ta teeb geograafia, rahvaluule ja kohanimede valda. Kõige olulisem neist on *Kaali* katastroofi kajastuste jälgimine.

Kaali järv Saaremaal on muistse kraatri ase, mis tekkinud hii-gelmeteoriidi langemisest sinna umbes kuus sajandit e.Kr. (nagu tõendab radiokeemiline menetlus). Meteoriidikraatri uurijate järgi sisenes see meteoriit atmosfääri madalamaisse kihtidesse Jõgeva-Tartu-Kallaste kolmnurgas ja süttis 125 km kõrgusel põlema. Meteoriidi nähtavuse raadius oli u. 700 kilomeetrit ja selle valgus ning plahvatusmürin oli näha-kuulda Valdai kõrgustikul, Laadoga järve kaldal, Lõuna- ja Edela-Soomes ja Rootsi ranniku ning koguni sisemaa aladel. Plahvatususe võimsus oli sama mis väikesel aatomipommil. Hiidmeteoriidi lähedale langes seitse väiksemat meteoriiti.

Plahvatus, mis pani vappuma Läänemere rannad ja paistis kaugele mere taha, viis järeldusele tuliseist koletisist, mis liiguvad eestlaste taevast ja neelavad päikese. Autori järgi pani-gi kuuldu saarele langenud tulikerast teaduhimulised uurijad siirduma Vahemeremailt põhja poole. Pythease lause: *Barbarid näitasid meile kätte koha, kus päike läheb magama*, võib viidata Saaremaale. Saaremaad võib tähistada ka Rhodose Apolloniuse merevaigusaare kirjeldus, kus nad leidsid sügava järve,

Päikese hua, kust tänase päevani tõuseb otsekui hõõguvast haavast raske suits.

Meri esitab Saaremaa katastroofi kohta tunnistusi ka vene-saksa-eesti allikaist, alates *Novgorodi kroonikaga* (1071) kuni Otto W. Masinguni (1822) välja. Tähelepanuväärt on Masingu kirjeldus: ... lõhkes üllewel tule käes üks ilmõtsata suur ja tulline tullekiwwi ehk pissohänd, ja tulli kahheksa märka suurt tükki mahha. Pandagu eriti tähele asjaolu, et Kaali järve ümbruses on kaheksa kraatrit!

Meri leiab sellele sündmusele kajastusi ka Läti Henriku kroonikast ja soome rahvaluulest. *Kalevalas* kirjeldatakse, kuidas Ukko, „ilma suuri looja“, lõi välgutule, mis kukkus alla, põletas puid ja maid ja, veerenud järve, pildus kuivale kaladki, üle ääre ahvenadki. Prof. Matti Kuusi kaasabil on võinud autor üsna kindlalt osutada Kaali meteoriidile soomegi rahvalaulus *Saaremaa põleb*, mis algab meil järgmiselt: Nägin Saaremaa põlema, tule loogeti tulema, piki välja, põiki välja.

Saaremaa katastroofi kajastused on Merel esitatud nii veenvalt, et lugejal ei jää neist kahtlust. Vähem kindel on müstilise *Thule* seletus: eesti sõnast **tule*, mis tol ajal oligi meie *tuli*-sõna nominatiivivorm. Autori järgi tuleneb *Thule* meteoriiidi tulesälvatusest.

Meri osutab üllatavat keeleteadlase instinkti Tallinna muistse nime *Ocrielae* dešifreerimisel. Ta refereerib meie germaani keelte professori Gustav Musta seletust, mille järgi Tallinna vanade nimede (*Rifarrica, Rafala, Revala, Repel, Reppel*) lähtevormiks oli eesti *Rebala*, sõnast *rebu* 'munakollane' ja 'rebane', algselt ruuge värvuse tähenduses. Rebukollase värvuse vasteks oli keskaegses ladina keeles sõna *ochre*, millest tuligi *Ocrielae* – *Rebala* ladinakeelne tõlkevaste.

Asjaolu, et Taani hindamisraamatus (*Liber Census Daniae*) ei leidu Tallinna ligema ümbruse kohanimedid, on saanud Merelt ka usutava seletuse. Tema järgi oli linna ümbrus juba vallutuseelisel ajal ristiusuline, mistõttu mungad, kes ristisid Põhja-Eesti elanikke 1219–20, ei saanudki Tallinna ümbruse kohanimedid sesse registrisse panna.

Uutest huvitavaist etümoloogiaist mainitagu siin veel sõna *kild*, gen. *killa*, pl. *killad* 'sõpruskond, seltskond'. Selle sõna ühendab Meri volga-türgi sõnaga *kil* 'võõrastemaja, kauba-võõraste ööbimiskoht', kuhu tulnukate ette laotati lähisida kombe järgi vaip, *killum* (*killum* on noteeritud meilgi Gösekeni sõnaraamatus 'kireva vaiba' tähenduses).

Mõned Mere etümoloogiad ei ärata usaldust, sellised kui *kala* > ingl. *whale*, *poi(ss)* > *boy*; samuti on kahtlane *Bergide* ranniku tõlgitsemine *Perehten* rannikuks. Tacituse *aestide* ühendamine eestlastega jääb vaatamata esitatud lisaasjaoludele ikkagi küsitavaks. Mere poolt heakskiidetud *Lindanisa* (ühe Tallinna nime) seletus, mille järgi see tuleb liitsõnast **Lindan-asen* (esitatud E. Roosi poolt), on vähem tõenäoline kui P. Wieselgreni oma, kes seletas selle algselt Skandinaavia kohanimeks (skand. *nes* 'kalju', tõlgendatud rahvaetümoloogiliselt *nisaks*). Seale ja metsseale on taoteldud omistada eesti mütoloogias osa, mida ei saa faktidega tõendada.

Meile eestlastele on eriti südant kosutav Mere püüd näha meie tehnika- ja kultuurilugu positiivses valguses. Laevaehitustehnika, nagu selgub, oli meil kõrgel järjel. Tallinna raadi hingedepäeva pühitsemine 2. nov. erilise pidusöögiga näitab, et raad käsitas end Eesti muistse iseseisvuse õigusjärglasena. Tallinna käsitööliste paiknemine kaubitsemiseks kõige soodsamal kohal, suure turu ääres, on ilmselt muistseist aegadest pärinev relikt. Mineviku suurkaptenite hulgas leidus ka eestlasi: ühest tallipoisist sai laevnik, kes vedas Ojamaale kanepit, lina ja vilja; ühe eesti vasalli järeltulija tõusis koguni maanõunikuks. Need on ainult mõned näited meie muistse iseseisvusaja traditsioonide edasikandumisest ja eestlaste välja- paistmisest sajandite-pikkuses öös, mis põimitud Mere teosest.

Hõbevalge on tohutu töö tulemus. Olgugi teadlase-asjaarmastaja teos, on autor kiiduväärse põhjalikkusega süvenenud kogu käsiteldavasse probleemistikku ning viinud end kurssi uusimate seisukohtadega. Kasutatud allikate hulk tõuseb mitmele sajale. Lisaks on Meri konsulteerinud pidevalt vastavate alade teadlasi. Nii on ta loonud teose, mida on rõõm lugeda. Selles püsib ta põhiliselt reaalsel pinnal; kus aga pole olemas kindlaid andmeid, seal annab ta oma fantaasiale vaba voli — ja viib ka lugeja enesega kaasa.

Endel
Loo

Kui tänavune paviljon *Tallinn* jagas Toronto külastajaile mul-
lusega võrreldes enam pealiskaudsust, siis ei saa seda küll
Külapoiste kohta ütelda. Need olid lihtsalt klass omaette.

Teadagi täitsid esinejatepilti ka õrnad *Helletajad*, stiilikad
õed Lindaud, lõbususele püüdev *Leelo*, tõsimeelne vanemgaidide
koor ja muud. Ja neil oli mõndagi pakkuda. Ükski nimetatuist
aga ei saavutand estraadiesineja primaarset: kohest kontakti
rahvaga. *Külapoised* saavutasid. Kiirelt. Loomulikult. Lihtsalt.
Vaba esinemisjoon lõi meeoleolu. Laval oldi nagu kodus. Tunti
tegemisest rõõmu. Ja saalis istuja nautis mõnuga iga esitatud
pala.

Külapoistel on rütmi, õiget hoogu, niiöelda peorahvale vajalik-
ku särtsukust. On parajal määral huumoritki ja sinnajuurde –
kui vaja – oskust ka tõsiselt asja ajada.

Külapoistel on ütlemiselt ja vajalikul määral täpsustki.
Eesti keel ei kannata.

Külapoistel on ausust. Siin ei eputata. Hääled on nagu antud.
Ei püüta rohkem ega vähem. Ja see ausus lööb: kui avalugu *Läh-
me aga laulma* lahti läks, tahtis igamees kaasa üürata.

Muidugi on ka vigu. Rütmist, kooslaulust ja häälepuhtusest
jääb laiguti vajaka. Ansamblitunne ootab süvenemist. Lauluvali-
kut tuleks teha vahedamalt. Omaloomingut juurde, kasvõi kodu-
maa Tepandi ja Pedjase eeskujul! Ränga tööga, egas muidu ei
saa. See eesmärk on vaeva väärt. Väljaspool Eestit meil ju
teist niisugust ansamblit ei ole. Ja sellist ehtsat innukust
juba osta ei saa – ka ränga raha eest mitte. Pealegi tuleks
varsti ka plaaditegemisele mõelda.

Aherma, Aruvald, Heyduck, Kopvillem, Lehesalu, Migur, Ristsoo
ja Vastopä on *Külapoised*, keda tasub kuulata. Igal ajal.

Ja neist võib asja saada.

Tänavuse „Karavani” ajal said „Külapoissid” kõigilt kiita. Kui kaua te olete juba koos muusikat teinud?

Nimi on päritud: seda kandis Andres Raudsepa asutatud lauluansambel 1974.a. „Karavanil”. Selles oli 15 lauljat akordioni saatel. Järgmisel aastal kujunes sellest välja väiksem, 8-10-liikmeline grupp, milles oli kontrabass, kaks kitarrri ja alguses ka veel akordion saateks. See esines siis ka „Karavanil” 1975. Pärast seda saime kutseid esinemiseks mitmel pool. Praegu on meid juba paar aastat ainult kaheksa meest.

Mis põhimõtteil te koostate oma kava?

Eelistame tükke, mis panevad rahva kohe kaasa elama. Olen katsetanud ka mõne oma loodud lauluga, nagu *Mäepere Mats*, *Tiina*, *Tiina...*, *Tallinna teel* ja *Kuulge, Eestimaa pojad*, mis on väga hästi vastu võetud.

Kes kuuluvad praegu koosseisu ja kui sageli harjutate?

Martin Ahermäe kääksutab kontrabassi ja on „kõrvamees”, kes paneb muudki pillid häälede; Valev Vastopä mängib kitarrri ja „lihviv” meid muusikaliselt; Peeter Kopvillem vahetab kitarrri, mandoliini, bandžot, suupilli ja vist muidki veel. Meie, ülejäänud — Lembitu Ristsoo, Mati Lehesalu, Raimo Heyduck, Urmas Migur ja ma ise — laulame peamiselt, aga seda teevad ka mainit pillimehed. Harjutame praegu kaks korda nädalas.

Kuidas on lugu tulevikuväljavaadetega?

Sel suvel üritame oma plaati teha, 12 - 14 laulu 30 minuti ulatuses. See oleks niiöelda väljavõte meie menukamatest tükkidest, näiteks *Hiidlase kosjalugu*, *Ma meremees vahva*, *Ära noru-ta* ja nõnda edasi.

Head hoogu plaadile — ja üks arvustamiseks „Aja Kirjale”!

Hea meelega, aga las me teeme ta enne valmis!

Vello
Salo

Lennart Mere *Hõbevalges* kõlab Läti Henriku *Kroonika* lõppakord nii: „Nüüd, kus see on lõpule viidud, kui see on sündinud, nimelt kogu rahvas ristitud, Taarapita välja heidetud, Vaarao meres ära uputatud ning vangid vabastatud, pöörge, riiglased, rõõmuga koju tagasi” (originaalis: *Quo completo, quo facto, populo videlicet cuncto baptizato, Tharapita eiecto, Pharaone submerso, captivis liberatis, redite cum gaudio Rigenses.*) Meri ei usu, et „väljendus *pharaone submerso* oleks... piltlikult üldistav ja selle all tuleks mõista üksnes „ristirahva” võitu „paganate” üle,” kuna „Läti Henriku enda tekst niisugust tõlgendust ei toeta.” Meri tahab Henriku vaarao viia seosesse „päikese magamaminekuga” Kaali järve; eks olnud ju vaarao päikesejumal? (*HCL* XXX:6, Meri lk. 108j)

Henriku kontekst ei toeta tõesti tsiteerit (kelle?) arvamust, kuid ka mitte Mere oma, kes ei näi tundvat liturgiliste elementide (eriti ristimise) mõju Henrikul, kes kulutas missa- ja breviaariumipalvele tõenäoliselt kolm tundi päevas. Selle ulatust ladinakeelses (mis polnud tarvilisel mujal kui liturgias) teoses käsitlevad Leonid Arbusowi eriuurimused (*Das entlehnte Sprachgut in Heinrichs „Chronicon Livoniae”* [1950] ja *Liturgie und Geschichtsschreibung im Mittelalter* [1951]) ei esine Mere muidu mitte just kõhnas kirjandusloetelus. Ent oleks ta läinud Tallinna katoliku koguduse paasaõ-jumalateenistusele, kuulnuks ta, et vaarao-lugu loetakse seal ettevalmistusena pidulikule ristimisele. *Egiptusest* sai ristimisliturgias juba ammu enne Henrikut jumalavastase kurjuse riigi, *vaaraost* selle valitseja – Saatana – sümbol. (Kuninga-sümbolist vt. lähemalt: Paul Ricoeur, *The Symbolism of Evil*, Harper & Row 1967.)

Antud tekstist on veel eriline põhjus liturgilisi elemente otsida: Henrik kirjeldab siin Maarjamaa ristimise loo viimast vaatust, Saaremaa ristimist. Taarapitat mainib ta siin kolm korda (XXX:5j, Mere tsitaat on neist viimane), iga kord vastandades tema väljaajamist ristimisele. Henriku Saatana-Vaarao upub selgesti *ristimisvette* (Mere poolt sissetõlgitud *meri* ei esine Henrikul; liturgiast sobiks siia küll *Punane meri*).

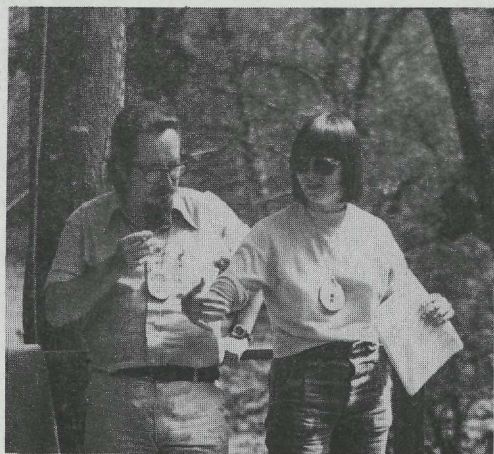
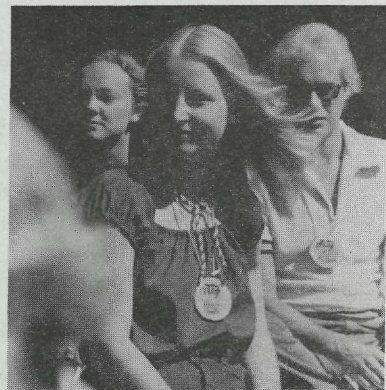
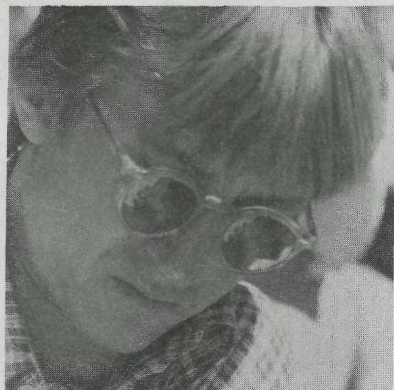
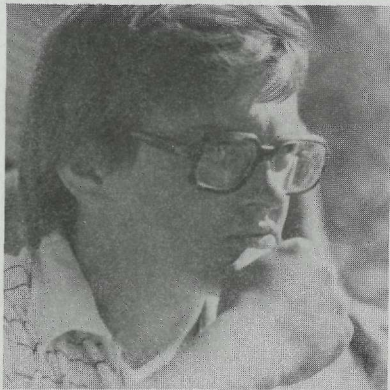
Otto A. Webermann tõdes Eestist: „keskaja ja üldse katoliku aja vaimuelu ootab alles uurijaid.” (*Tulimuld* 1953:180)

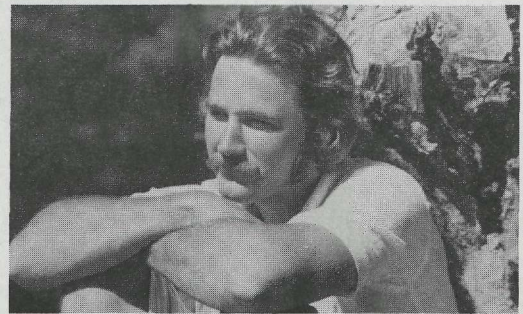
Oscar
Müllerbeck

Eesti Liit Kanadas korraldas kanadalaste lemmikkuninganna Victoria nime kandval pikal nädalalõpul ühiskondliku tegevuse juhtimise seminari Peterborough linnas Trenti Ülikoolis. Tegevuskava oli tihedalt täidetud loengute, arutluste ja ajumurdmisega, puudutades organiseeritud eestlaskonna akuutseid probleeme. Seminari-toimkonna juhatajaks oli Egbert Runge, programmi-komiteesse kuulusid Robert Kreem, Vello Hubel ja Jüri Daniel, kuna halduse eest hoolitsesid Katrin Lindre, Heli Kopti ja Helge Kurm. Kuuekümmelises osavõtjate peres valitses asjalik, sõbralik ja positiivne vaim.

Tegelikult avatakti andis R. Kreem loengus *Organisatsiooni teooria ja praktika*, toonitades ühiskondliku planeerimise tähtsust ja ühiseesmärgi mõistmise vajadust organisatsioonide vahelises läbikäimises. Ebareaalsed sihid, segane eesmärkide mõistmine ja puhtisiklikud hõõrumised on olnud takistuseks meie tegevuses. Jaan Lepp andis ülevaate *Kommunikatsioonist* (ehk sidestusest — ühe kohaloleva keeleteadlase soovitus), milles ta võrdles mitmesuguseid teadete edasiandmise süsteeme. Praktilise näitena kontaktiloomisest võttis lektor lipsu eest, kui avastas, et kuulajaskond oli eranditult särgiväel. Hea juhi vaimse ja sotsiaalse portree maalis Jüri Daniel. Hoolivus on juhi tähtsam omadus. Meie oludes on vaja juhte, kes kasutavad koostöö põhimõtet, mitte neid, kes toetuvad autoritaarsele alusele. Lõunalauas vestles õp. Heino Laaneots osava huumorimeelega teemal *Mis kõik võib valesti minna*. Pikema loenguga tulevikuperspektiividest meie kultuuriliseks püsimiseks esines Walter Rand, kes nentis, et eksiilkultuuride edasiarenemine pärast II Maailmasõda on esmakordne nähe ajaloos.

Erilise innu ja elavusega tegutsesid järgnevalt arutlusgrupid, kus kaaluti võimalikke ravimeid mõningaile eesti ühiskonna tervisehäireile. Peaaegu igast grupikokkuvõttest kuuldi väiteid, et vastastikku kritiseerimise, noorte algatuste ja sõnavõttude siunamise ning kinnistesse ringkondadesse kivistumise asemel on eesti ühiskonnal vaja rohkem sallivust, töötajate kiitmist igal alal ja kõigi julgustamist, kes tunnevad huvi meie tegevuse vastu. Öhtuses kavas oli laudkond Kanada mitmekultuursuse-poliitika kohta Karl Auna juhtimisel, kus föderaalvalitsuse esindaja Uno Rauk ja Ontario provintsi nõunik A. Antoniades selgitasid olemasolevaid programme, ning hoogne tantsumund Mia Danieli korraldusel.

Pühapäevase töökava juhatas sisse sümpoosium, mille käsitleti detailides organisatsiooni praktilisi külgi. Antoni Truuvert refereeris administratsiooni tööviisidest, puudutades eriti majanduslikku külge. Ene Lüdigi jagas kasulikke näpunäiteid tegevuskava koostamisest ning toonitas selle tähtsust liikmeskonna ülesehitamisel ja säilitamisel. Harold Kivi andis asjaliku ülevaate koosolekute pidamisest ning mainis, et tihti jääb tegemata koosoleku kõige tähtsam osa – otsuste läbiviimine. Rahvahariduslikest üritustest kõneles Olev Träss, toetudes oma laialdastele kogemustele Toronto Eesti Seltsi loengusarjade korraldajana. Vello Hubel ja Laas Leivat refereerisid selgitustöö meetoditest. Karismaatilise oraatori Ignas Tõrmaküla haarav sõnavõtt kõnepidamise teemal köitis kuulajaskonda täielikult. Aupeakonsul Ilmar Heinsoo kõneles lõunalauas Eesti Vabariigi ajaloost ja meie välispoliitilise tegevuse tähtsusest.

Järgnes arutlusgruppidesse koondumine hommikuste ettekannete alusel, milles jällegi märgati Tõrmaküla esinemise menu – tema grupp soovis siirduda suur enamus osavõtjatest. Vello Hubel juhatas üldistungit, kus toodi esile gruppide töö tulemusi. Sooviti informatsioonivõrgu tugevdamist, kõnekursuse korraldamist ja keske, püsiva sekretariaadi loomist, mis hõlbustaks organisatsioonide tegevust. Walter Ranna põhjalik ja mõtterikas loeng futurismist (tulevikuteadusest) kutsus esile tungivaid soove, et meie silmapaistev interdistsiplinaarne teadlane avaldaks omi ideid raamatu kujul. Õhtune tegevus oli pühendatud seltskondlike ürituste kavandamisele – Ene Runge selgitas *killamängude* mõtet suvepäevade elustamiseks, Andres Raudsepp pakkus uut lauluvara ja *Kungla* juhid eesotsas Toomas Metsalaga demonstreerisid vähemtuntud rahvamänge ja -tantse.

Esmaspäeva kasutati üldsüntheesi tegemiseks. Robert Kreem refereeris Eesti Liidu Kanadas tegevusest ja tulevikuplaanidest, millele järgnes mõtetemõlgutamine mõningate konkreetsete küsimuste kohta. Soovitati aktusekõnede taseme tõstmist, kindlamat ajalist kontrolli suurüritustel, eeskuju võtmist teistelt rahvusgruppideelt jne. Lõpukõne pidas Helle Vaus, kes tänas korraldajaid ja lektoreid ning soovis sellelaadse seminari idee edasiviimist, millise mõttega näis ühinevat terve osavõtjate pere.

Vello Salo

K Õ R B

üks marmorist maa
üks teemandist taevas
ürgüksinda üksteise vastu
ei kunagi kunagi kokku saa
kaks igi-iha ei rõõmus ei vaevas
ei kusagil kusagil kokku saa
ürgalasti üksteise vastu
üks tagine taevas
üks marine maa

Mossul 1968

K Õ R B E K Ü L A

Sõnnikupäts ja virtsanire
saviseinatagune pime
seltsiks sarvik sõraline –
ainus lohutus: kaevule mine.

Shahba 1964

tagi - terase pinnakihi oksüdeerumisel
tekkiv raudoksüüdi kiht

maar (om. maari) - vulkaanilise päritoluga
lehterjas nõgu

Liivi
Jõe

Tahaksin mõne reaga anda ülevaate, koos mõne kestva muljega, nädalast Eestis, mis muidugi väärriks põhjalikumat käsitlemist. Kuid loodan, et järgnevgi pole liiga teisejärguline.

Tegemist oli ühenädalase seminariga, korraldatud Väliseestlastega Kultuurisidemete Arendamise Ühingu (VEKSA) poolt. Peamiseks lubaduseks oli tutvustada välismaal kasvanud noortele nende emakeelt, ja just neid aspekte keelest, mis minu arust pole kuskil mujal mingi raha eest saada kui Eestis. Teiseks: tutvustada noortele ka oma rahva praegust kultuuri, mida minu meelest jälle kuskilt mujalt ei saa nii selgelt teada kui isikliku kohaloleku kaudu – ei ajakirjandus ega ilukirjandus ole sama kindel kui endaläbielamine.

Osavõtjaid oli sellel esmakordselt proovitud üritusel 21, vanusega 18 kuni umbes 60, peamiselt aga 30 ümbruses, mis tähendab: võõrsil sündinud. (Rootsi 16, USA 2, Kanada 1, Austraalia 1, Singapur 1). Asuti Muusikakeskkooli ühiselamus. Kuigi päevased kavad olid hästi tihedad, leiti aega omavahel kasvõi öö läbi vestelda ja muljeid jagada.

Esimesel päeval käisime sadamas Rootsist saabujaid vastu võtmas, siis „Estonias“ ooperis (*Lucia de Lammermoor*). Järgmisel hommikul (26.) avati seminar pidulikult VEKSA ruumes Kadriorus. Kohal oli hulk ajakirjanikke, fotograafe ja muid vastu võtjaid, nii et algul ehmusin ära. Siis tuli meelde, et see oli siiski kaunis tähtis päev.

Pärast tervituskõnesid sõitsime terve „auvalvega“ vabaõhumuuseumi, kus nägime-kuulasime rahvatantsude ja *Leigarite* etendust. Siis saime muuseumi kõrtsi talupoegade toa palkpinkidel istudes ka esimesed loengud: *Emakeele Seltsi tegevusest* (Heino Ahven) ja *Eesti keele kujunemisest* (Valdek Pall). Pärastlõunal oli linnas Tammsaare dramatiseering *Karin ja Indrek*. Paul Pinna nimelise teatri 30 suvepuhkusel olevat näitlejat tulid meie jaoks ekstra välja. Öhtu läks niivõrd hästi, et istusime ja laulsime teatrirahvaga veel mitu tundi *Du Nordi* restoranis (toredasti restaureeritud!) otse teatrimaja vastas, ja hiljem ühe näitleja kodus, kelle helde ema tegi meile veel varahommikul tunnil mitu taldrikutäit pannkooke pohlamoosiga.

Esmaspäev kulus Tuglase majamuuseumis (end. Marie Underi kodu), millega tutvumisele järgnes viis loengut: *Eesti proosakirjandus* (Aksel Tamm), *Eesti luule* (Jaan Kross), *Rahvaluule osa eesti kultuuriloos* (Ülo Tedre), *Soome-ugri rahwaste folkloor* (Ingrid Rüütel) ja *Rahwaviis eesti muusikas* (Urve Lippus).

Õhtul: Tall. Politehniline Instituut, kus juhtus olema naiskooori harjutus, nii et saime ootamatult vägeva kontserdi. Käisime vaatamas üliõpilaste restaureeritud Glehni lossi ja istusime nendega hommikuni koos, esiteks nende disco-klubis, siis ühiselamus. Lõime tantsu rock'n'roll-muusika saatel, jõime šampust, mängisime ringmänge ja lõime uue versiooni, mille nimeks sai „Tallinn hustle“.

Teisipäeval: minu arust (mind huvitab just keel) kõige sisukam loengupäev, Keele ja Kirjanduse Instituudis: *Lühiülevaade KKI tööst* (Eeva Ahven), *Eesti keele korraldamisest* (Tiiu Erelt), *Tänapäeva eesti keele hääldusest* (Arvo Eek) ja *Uued sõnad eesti keeles* (Rein Kull). Need loengud käsitlesid ühe sõnaga kõike, mis puutub keele uurimisse. Siis vaatasime tv-majas uusi filme: Vana-Tallinnast, Juhan Liivi ja Eduard Wiiralti eludest. Viimasest, mis on Mark Soosaarel alles käsil, olime päris vaimustatud.

Briljantne Akadeemiline Meeskoor Ernesaksa juhatusel „Estonia“ kontserdil ei lõpetanud päeva. Läksime sealt hotell „Tallinna“ varieteesse; üllatavalt palju kavast oli inglise keeles.

Kolmapäeval pildistati ülikooli hoone ees vastseid keemia-füüsika lõpetajaid meie saabudes. Veske loengusaalis olime meiegi siis Taaralinna tudengid: *Eesti keel ja tema sugulaskeeled* (Ago Künnap, haigestunud Paul Ariste asemel) ja *Eesti keele õpetamine ja uurimine TRÜ-s* (Huno Rätsep) olid loengud.

Tartu-pärastlõunal tutvustas noor lavastaja Evald Hermaküla meile „Vanemuise“ teatrit, mis oli suvepuhkusel. Aga näitleja Tõnu Tepandi vaimustas meid laulu ja kitarriga.

Õhtu tõi südamliku vastuvõtu rukkililledega Viljandi sovhoosi rahvalt. Õomajaks saime küll Peetri jahilossi, aga saun, tants ja jutt võtsid kogu öö... Uuel päeval kõndisime Viljandi lossi-varemete rippstillal, nägime bussist linna ja pilguks Gagarini näidissovhoosi – siis läks sõit edasi Pärnusse.

Pärnu võttis meid vastu tormi ja vihmaga. Käisime koduloo- ja Koidula muuseumides, mis äratasid meis ellu tähtsaid peatükke eesti rahva ajalooost. Ja juba läks sõit pealinna tagasi.

Reede oli viimane ja tore loengupäev Kirjanike majas: *Ülevaade N. Eesti haridussüsteemist* (H. Peremees) ja *N. Eesti teatrikunst* (Jaak Allik). Loengutest ehk veelgi toredam oli see, et kohal viibis „väljaspool kava“ huvitavaid uudishimulisi: Mati Unt, Rein Saluri, Kalle Kurg, Jaak Jõerüüt, Heino Kiik, Juhan Viiding („endine Jüri Üdi“), Arvo Valton, Paul-Eerik Rummo ja Hando Runnel. Oli tunne, et kirjanikud tahtsid meid näha saada ja uudistada, mis moodi me õieti oleme. Pikk ja põhjalik jutt sai eesti kirjanduse tõlkimisest, sest asjatundjana oli kohal ka Ott Ojamaa. Pärast, terve koosseisuga „Glorias“ süües, oli tore lõunalauas sundimatult vestelda nooremate autoritega.

Noorsooteatris arutasime pärastlõunal peamiselt repertuaari valikut, vaatasime *Leegajuse* esinemist ja kuulasime setu naisete ansamblit. Tantsisime kaasa ja ajasime juttu kõigiga, tundes, et nad teevad väärt tööd rahvakultuuri elushoidmisega. Ka nägime Kaplinski ühemehe-näidendit *Põgenik* Tõnu Saare esituses. Tihe väike tragöödia nagu psühholoogia õpperaamat: tulevad esile kõik tunded, mida üksijäetud inimene kogeb kohtupäeval; kõik kartused, kahtlused, tagakiusatuse-tunded ja -mälestused on koondatud vangipandud vaese eesti talupoisi kujusse.

Laupäev algas kunstiajaloolase Villem Raamiga Pirita varemeis väljakaevamistel. Edasi külastasime noorsoo rahvatantsupidu ja õhtul tegime nädalale ametliku lõpu Kirovi kalurikolhoosis peetud lahkumispeoga. 4900-liikmelise ettevõtte luksuslikus talveaias meie rõõmuks ning auks peetud pidu tujukusse sekkus aga juba nukrust, sest samal õhtul pidi suurem osa Rootsist tulnuid laevale minema.

Mahajäänuille oli kauniks lõppakordiks koolinoorte laulukooride rongkäik. Nägin selle algust, kus noored said laulutuld sümboliseeriva tõrviku, võtsid selle ja astusid reipal sammul lauluväljaku poole — nemad, Eesti tuleviku põlvkond. Särasilmi.

Enno
Klaar

Tänavust keele- ja kultuuriseminari kavandasid VEKSA ja Ema-keele Selts läinud sügisest saadik. Midagi sarnast oli varem korraldatud Lätis. Esialgne kava oli ettepaneku vormis, osavõtjate kategooria täpsustamata. Mingeid vormilisi nõudeid (näit. head eesti keele oskust) ei seatud, kuigi ette pandud kava eeldas kaunis häid teadmisi ning keeleoskust.

Rootsis sai seminarile vahendajaks soome-ugri keelte kateeder Uppsalas, millele lubati 15 kohta. Ka USA-st ja Kanadast pidi kummastki 15 isikut vastu võetama. Seal aga polnud (või ei leitud) vastavat kontaktiorganit, mispärast teadmine seminarist ja kutsed sinna levisid üksikute inimeste kaudu. Nagu selgus, tuli ka Rootsist osalejaid mujalt kui Uppsala kaudu. Tallinna poolt kedagi soovijaist tagasi ei lükatud. Selle vastu tuli aga mõnel, kes Rootsi kontingenti ei mahtunud, koju jääda.

Kava suhtes võis registreerimisega seoses omapoolseid ettepanekuid ja soove esitada, millega lubati võimaluse korral arvestada. Enamikul oli osavõtu tingimuseks see, et lõplik ja täpsustatud kava oleks teada varakult enne ärasõitu. See tuligi, põhiliselt üsna esimese ettepaneku sarnane, mille vastu ka palju väita ei olnud: oli ju kava sisukus algusest peale teguriks, mis osa võtma meelitas. (Kava vt. lk. 24jj.)

Rootsist tuli 17, USA-st 3, mujalt 1, Kanadast ei ühtegi (turiste, kes kogu seminari kestel seal polnud, ma osavõtjaiks ei loe). N.Liidu piirini tulid reisikulud enesel maksta, seminari raames oli kõik prii. Sõidukulu suurus võis kaugemalt tulijatele tunduvaks takistuseks olla. Samuti kahtlus, et „milleks seminar võib kujuneda“. Toimus see ju esimest korda.

Tasemest. Suurem enamus osalejaid olid vastavate eelteadmistega, milleta loengud ja kultuuri väljapakumine oleksid neile vähem nauditavad ja talletatavad olnud. Kuna polnud tegemist kultuuri- või keele-eriala inimestega (peale ühe erandi), siis oleks nii mõnigi „briljantne“ ettekanne võinud olla rohkem pedagoogiline. Kui seminari korraldatakse, on siiski tähtis, et tase püsiks: vastasel juhul ei oleks ju Tallinnal paremat ega täiendavat pakkuda selle juurde, mis meil juba olemas on. Küll aga tuleks pöörata tähelepanu sellele, et osavõtjail oleksid

(vähemalt keele alal) küllaldased eelteadmised — ning et lektorid katsuvad püüda suurema selguse poole esitusviisis. Ei pea eeldama, et meile kõik sealsed kultuuriisikud ja teosed tuttavad on.

Milliseks seminar siis kujunes? Kõigil oli loomulikult põhjust selle üle valvata, et ei millekski muuks kui mis oli lubatud ja mispärast osa võtma tuldi. Selle koha pealt võib esimese seminariga kaunis rahule jääda. Võib küll arvustada üksikuid kavapunkte, nende ajalist disponeerimist huvipakkuvusest lähtudes, võibolla vabamat vormi ja rohkem aega arutlusteks nõuda jne. Kavast ja aimest negatiivses mõttes kõrvale ei kaldutud. Loengud ja sõnavõttud helilindistasime kõik ja tõime koju kaasa. Need lubati ka paljundada ja meile kätte saata.

Liikumine tegi seminari veelgi huvitavamaks. Öökorterist Nõmme muusikakoolis viidi iga hommikul uutesse paikadesse. Nii tutvustati meile järgemööda erinevaid kultuurikeskusi ja -isikuid; loengud peeti n.ö. vastavalt ainele, autentses miljöös. Sõime kogu aeg eri sööklates, muidugi paremates.

Kõige suurem „liikumine“ oli kahe päeva ja ühe öö ringreis Tallinn-Põltsamaa-Tartu-Viljandi-Pärnu-Tallinn. Niisiis oli seminari sisse põimitud põgus tutvumine osaga Eestist. Siia oli paigutatud ka „paraadnumbreid“ nagu näidissovhoosi „Gagarin“ (ja hiljem ka „Kirovi“) „küllastamine“. Hanejalad sellepärast, et tegelikult me ju sovhoosi tööd ega elu ei näinud ega kohanud ei lüpsjaid ega kalureid. Meile räägiti teoreetilise loengu korras sellest, kui hästi elu oli neis korraldatud. Nii jäi meil hulk küsimärke õhku rippuma.

Kontaktid. Võõrustajaiks-saatjaiks olid kogu aeg VEKSA inimesed (4-6). Kontakt ajakirjanike, raadioinimeste ja fotograafidega oli ka hästi tihe. (Sellegipärast hoiti propaganda-aparaat väga madalal, mis väärrib mainimist.) Meile korraldati kaks kohtumist noortega: maanoorusega Viljandi sovhoosis ning üliõpilastega Tallinnas, iseenesest hea mõte seegi. Loomulikult oli kontakte ka kõigi lektoritega — niivõrd kuidas keegi jutule sai ja aeg lubas. Tulevikus tuleks aga seda kontaktipinda suurendada järeljutuajamise korras, näiteks ühises lõuna-

lauas. Vabal ajal, milleks tegelikult kujunesid ainult hilised õhtutunnid, oli kõigil jätkuvalt kohtamisi küll uute, küll vanade tuttavatega, samuti sugulastega.

Enamik osalejaid taotles pikendatud viisat lisanädalaks Tallinnas, mida ka kõigile võimaldati. Sealjuures võisid kõik vabalt valida, kelle juurde taheti jääda. Ilma selle nädalata „omapead Tallinnas“ oleks nagu midagi puudu jäänud. Ilmselt oli seminariga kava tihe (heas mõttes).

Hinnang seminarile? Esiteks: kava ja korraldus olid antud tingimustes väga head. Teiseks: nägime korraga rohkem Eestit kui ükski turist näha saab. Meie grupile tehti palju erandeid. Eks tea ju kõik, et Eestis kehtib rida kitsendusi liiklemisvabaduse suhtes. Rootsist tuleja paneb see pead raputama: külalised Eestist võivad Rootsist ükskõik kuhu sõita – miks ei võiks siis seda teha külalised Rootsist Eestis, eriti kui küsimuses on vanemate sünnipaiga küllastamine? Miks need kitsendused peavad veel 30 aastat pärast sõda kehtima?

Eestlastele, ükskõik kus nad ei asuks, on praegu tähtis rahva, keele ja kultuuri säilitamine ja arendamine. Üks väga tähtis tegur selles püüdluses on kultuurielu ja -tegevuse viljelemine nii laiaks ja sügavaks kui võimalik. Meil, väliseestlastel, on vaja kultuurielu kasvamist Eestis toetada ning katsuda sellest ise osa saada. Kontaktide laiendamine ja ka uute impulsside vahendamine mujalt maailmast Eestisse aitab selleks kaasa. Selles seoses oli Tallinna seminar midagi väga positiivset. Edaspidi võiks sihtida mingi laiema eesti kultuuri põhikursuse suunas väliseestlaste jaoks. Osavõttu sellest võiksid korrapäraselt vahendada vastavad kultuuri- ja keele-institutsioonid välismaal.

Ei saa rääkida *läbikäimisest*, kui see ei ole mõlemapoolne. See tähendab, et ka välismaal peetavatele vastavatele seminaridele (näit. Metsaülikool ja Metroo) kutsutaks ning tuleks vastavaid eriteadlasi ja kultuuriisikuid Eestist lektoriteks, aga ka noori kuulajateks.

Juuditeemasid Tallinna ja Moskva perspektiivist

Ilmar
Mikiver

Kas on oodata anti-semiitlike kirjandustooteid Eestist? Küsimus kerkib, kui kõrvutada Uno Lahe *Tippkutte*, mis jutustab kaasaegsete Tallinna juutide emigreerumisest Iisraeli, Tsesar Solodari *Metskoirohuga**, kus kirjeldatakse Gruusia juutide samasuunalist siiret.

Solodari hiljuti Moskvast ilmunud lugu nimetatakse dokumentaalliks. See näib aga olevat kirja pandud osana orkestreeritud antisemiitlikust kampaaniast. *Ogonjoki* retsensioon kannab päälkirja *Maskeerimata sionism ja Literaturnaja Gazeta* oma — *Sionism süüdistab*. Tallinnas töötava parteikirjaniku Uno Lahe *Meie, tippkutid, üle kogu maakera* („Loomingu” Raamatukogu 17/1974) seevastu ei pretendeeri dokumentaalsusele, vaid on kirjutatud novellina ja tõi autorile Eesti tähtsaima (Fr. Tuglase nimelise) novelliauhinna 1975.a. eest. Millest need lood kõnelevad?

Uno Laht kirjutab kui Eestist emigreeruva juudiperekonna Lieberschätzide sõber: poja Aroni klassi- ja pingivend, tütre Asra intiimne ja ühtaegu uje austaja. Novell kulgeb tagasivaatena ühistele roketetele elamustele lapse- ja koolipõlvest, sõerajale, kus koos Aroniga võideti meistrimärke (siit *meie, tippkutid*) ja rannaliivale, kus Asraga imeteldi teineteise keha puhkevut ilu. Sõprade väljarännuteade tabab autorit šokina, teda valdab osavalt konstruitud nostalgia-keeris, milles Laht saab ära ütelda kõik plaanis ettenähtu. Väga hästi varjatud, ent ometi läbipaistev on näiteks see, kui libedalt kulgeb Lieberschätzide väljarännu-paberite saamine — otse endastmõistetavalt, vaevalt märkimisväärselt. Ometi on see tuhandeile nõukogude juutidele just kõige piinarikkamaks osaks nende emigratsioonist.

Samuti nagu muuseas õnnestub autoril omistada kollektiivsüüd juutide hukkamise eest Eesti pinnal ... arvake kellele? Kanada eesti pagulaskonnale! Väikse torke saab vene šovinism ja väikse süsti käevarde eesti rahvuslus. Peamotiiviks jääb ikkagi suhtumine juutidesse. Autor veedab pika talveöö sõpradelt Iisraelist saabunud kirja lugedes: ahh, Aron, kuis me ikka veel

*Vene k. *Dikaja polonj*. Andmed selle teose ja tema autori kohta põhinevad vastaval artiklil väljaandes *Radio Liberty Research Bulletin*, 20.4.1977 (RS 83/77).

kuulume kokku, meie, tippkutid üle kogu maakera... ahh, Asra, me võinuks teineteisele saada rohkemaks kui me saime... Novell võiks olla tundmuslikult haarav, ent Laht on selle kirja pannud sünteetilises koolinoorte slängis ja selle lõppefekt jääb sünteetiliseks.

Solodari „dokumentaal“ on märksa vähem-pulbitsev kirjanduslik blatnoi-akt. Siin pannakse noor gruusia juut Elkazar Gazneshvili sionistlike agentide (nn. sohnuutide) poolt vaikivasse olekusse, esmalt läbipeksmise teel, siis veel droogide abil (topelt ei kärise), laaditakse lennukile ja lastakse ärgata alles Tel Avivi lennujaamas. Autor jätab ära märkimata, et ilma sohnuutide abita on sama teekonna ette võtnud tuhanded vabahtlikud väljarändajad Gruusiast.

Ukraina juudist autori eesmärgiks on pakkuda sionistide olevi-ku-tegevusele N. Liidus mingisugust ajaloolist perspektiivi. Ta ütleb end olevat päält kuulnud, kuidas tema kodulinna Vinnitsa sionistid löid salaliidu Petljuraga. See lubanud (mais 1918 – Solodar oli siis 9-aastane) organiseerida pogromme juutide tapmiseks, et sionistidel oleks kergem võidelda bolševikkude vastu. Vene-Saksa sõja ajal kuulnud autor jälle päält ühe hitlerjunge ülekuulamist, mis tõendanud vaimusugulust natside ja Vinnitsa sionistide vahel. Ja nii edasi. On selge, et *Metskoirohi* mingit kirjandusauhinda ära ei tooks nagu *Tippkutid*. Milleks siis võrrelda kaht nii disparaatset teost, üks ilmselt juutidesse humaanselt suhtuv, teine selgelt anti-semiitlik?

Vastuseks on küsimus: kuidas on selline vahe Tallinna ja Moskva vahel võimalik? Kas sama suurvendlik silm, mis valvab Solodari ja Lahe loomingu üle, võib taluda nii erinevat suhtumist juutidesse N. Eestis ja N. Venes?

Ei sõanda teha mingeid järeldusi, lood kõnelgu iseendi eest. Eesti Vabariigi ajal kanti Eesti nimi Jeruusalemmas juutide Kuldraamatusse. Ent Lahe *Tippkuttide* pärast ei ole põhjust kartata ka Eesti nime mahakustutamist. Või on kogu vahe vaid selles, et *Tippkutid* on kirjutatud 1973, ida-lääne detaanti mesinädalail, kuna *Metskoirohi* ilmus trükist alles 1976? Lahe kohta võib siis ehk ütelda, et näh, eesti poiss tegi jälle kähku, kirjanduslikumalt ja humaansemalt. Ning küllap ka kaugenägelikumalt poliitilisest aspektist, sest viha tekitab vaid viha.

ehk Mis saab eesti laste suvekodudest?

Jaak
Maandi

Juba esimestel pagulusaastatel asutati laste suvekodusid, kus suur osa eesti lastest veetis kuni kaks suvekuud. Nii on suvekodudel kindel koht päris paljude siitmaa eestlaste elus. Nimed nagu Saltvik, Krönbaden, Magneby, Sämstad, Ugglarpi Valgeranna, Gotlandi Ojamaa ja Östersjö Kungla on Rootsi eestlaste geograafias kujunenud sama kindlaiks mõisteiks nagu Jõekäärü ja Seedrioru torontolaste omas. Osa neist kohtadest osteti päriseks ja Rootsis on vähemalt kolm praegugi veel tegevad.

Laste arv suvekodudes on nüüd aga märksa madalam kui „vanasti“, kestvus ainult pool endisest ja eesti keele kasutaminegi vähenemas. Osalt on see areng loomulik: laste suveks maalesaatmist saab nüüd lihtsamini korraldada. Kui eesti keele harjutamise motiiv kaob, on veel vähem põhjust lapsi sinna saata.

Allesjäänud suvekodud moodustavad looduslikult ilusate asukohade, hoonete ja sisustuse tõttu suure varanduse. Seda tuleks ka edaspidi otstarbekohaselt kasutada ja mitte lasta kaotsi minna. Kodude omanikud peaksid vastuseid otsima kahele küsimusele: missugune tegevus vastaks praegustele vajadustele? kuidas majandada kinnisvara „eesti tegevuse“ vaheaegadel?

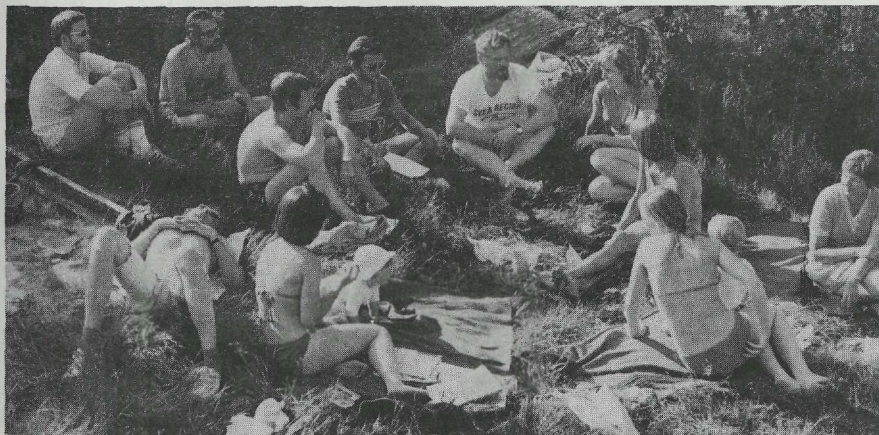
Näitena uuest tegevusliigist tooksin „Sämstadi suurpere“.

See endine suvekodu asub Rootsi läänerannikul, kauni Gullmari fjordi kaldal. Elumaja on vana ja nõuab remonti, kuid siin on saun, palliväljak, spordiriistu, sõudepaat ja palju muud. Viimast korda peeti siin laste suvekodu aastal 1971.

Grupp endisi kasvandikke ja sõpru suvitab siin juba kuus aastat n.ö. suurpere vormis. Osavõtjad on peamiselt lastega perekonnad, kuid ka lastetuid ja üksikuid nähakse hea meelega. Oma tööjaotus on välja kujunenud aastate jooksul: kordamööda tehakse süüa kõigile ja hoolitsetakse ka laste tegevuse eest. Korraldatakse pallimänge ja paadisõite nii suurtele kui väikestele. Õhtuti saunatamine, lõke ja igasugu arutlused, mis vahest kestavad hommikuni. On olnud koguni loengusarju nagu laste keeleline areng ja kakskeelsus, aga ka ettekandeid Mükeene kultuurist, Kaplinski tõlkimisest rootsi keelde ja suure ehitusettevõtte organisatsioonist. Samuti jõudumööda teeb suurpere (lap-

Sämstadi suurpere

sed kaasa arvatud!) parandustöid: sel aastal värviti elumaja välisseinad, varem on ehitatud uus paadisild ja parv. Vahelduseks sooritatakse automatku ümbruskonna maalilistesse paikadesse (neid on seal mitmeid). Sama saab muidugi teha ka üksipäini, kui „kollektiiv“ peaks närvidele käima!

Niisuguse suurpere üheks omapäraks on, et seal ilma igasuguse sundimiseta ka lapsed kasutavad ainult eesti keelt igas olukorras. Sämstadi suurpere arvab, et ta ongi ainus eesti keelt tarvitav laste suvekodu Rootsisis.

Kokkuvõttes: paar nädalat Sämstadi suurperes tundub ideaalse suvitamisena paljudele. Alternatiiv oleks ju „tavaline puhkus“ oma suvemajas, kus sõbrad on kaugel, lastel puuduvad eesti keelt rääkivad mänguseltsilised, uusi impulsse vähe ning aeg kulub suuremalt osalt söögivalmistamisele ja laste passimisele.

Mida laulab eestlane?

Reino
Sepp

Sauna taga?

Umbes veerand sajandit tagasi pajatas hea sõber, kui toredasti Rootsi eestlaste rühm oli esinenud Taani gaidlaagris. Muuhulgas oli tüüpilise eesti lauluna paha aimamata ette kantud *Sauna taga*, see tundmata autori saksakõlaline lugu.

Muidugi on too Taani laager ainult üks koht tuhandeist, kus mingi eesti rühm on võõrastele eesti viisi laulda tahtnud. Küllalt sageli on eesti muusikana seejuures välja pakutud, kui mitte just *Sauna taga*, siis ikkagi mõnd muud rahvalikuks saand võõrmeloodiat.

Kaks küsimust

Pole näind siis ega hiljem, et keegi oleks analüüsind meie laulukommet: mida laulab eestlane? ja mis on tüüpiline eesti muusika?

Esimesele küsimusele võib aga sotsioloogiliste uurimuste puudumisel üsnagi vastuse lähedale pääseda olemasolevaid lauluvaramuid sirvides. Ühe säärase vaatluse tulemused esitangi allpool. Teistki küsimust võib vastata ilma „korraliku“ uurimiseta. Loodetavasti toob üks hilisem AK ära säärase ringküsitluse tulemused.

Tosin lauluraamatut

Kokku olen vaadelnud 12 laulikute kodu- ja välis-Eestist (1941-74). Nende värsivihkude bibliograafia leidub artikli lõpus.

Olen materjali mõnes suhtes piirand – vaatlusest olen luutnud (välja jätnud) nii võõrkeelsed tekstid kui rituaalilaulud (hümnid, jõulu- ja näärilaulud, koraalid). Paratamatult jäid välja ka laulud, mis pole kannatand trükimusta. Kõik ülejäänud, nn. seltskondlikud laulud – kaugelt üle tuhande – on läbi vaadatud ja nende esinemise sagedus üles tähendatud.

Selgub, et suurim osa laulusalmidest esineb ainult kord või paar. Veidi üle kaheksa teksti on popimad – neid korratakse vähemalt neljas eri laulikus. Võib seetõttu eeldada, et eestlaste hulgas lauldavate laulude raudvara leidub selle paarisaja ja piirides, välja arvatud ehk kümme aastakümnel kodu- ja välismaa plaatidel lisandunud populaarsemat uudseviisi.

Viis tosinat tippviisi

Kui ringi veelgi koomale tõmmata ja kaasa haarata ainult need laulud, mis esinevad salmiraamatute enamuses (seega vähemalt 7 korda), kahaneb meie viiside raudvara 62 tipplauluks, s.o. pisut rohkemaks viiest tosinast (täpsem loetelu loodetavasti peatselt AK-s). Siin avaldame ainult laulude edetabeli ladviiku (s.= sõnad, v.= viis; sulgudes laulikute arv):

<i>Kui Kungla rahvas,</i>	s. F.Kuhlbars 1869,	
	v. K.Zöllner – K.A.Hermann 1874	(12)
<i>Kas tunned maad,</i>	s. M.Veske 1873,	
	v. Prantsusmaalt (<i>Ma Normandie</i>)	(11)
<i>Mats alati...</i> ,	s. A.Reinvald 1906, v. andmed puuduvad	(11)
<i>Ma vaatan paadist,</i>	s. ja v. andmed puuduvad	(11)
<i>Mullu mina muidu,</i>	s. andmed puuduvad,	
	v. Soomest (<i>Soittajapaimen</i>)	(11)
<i>Uhti-uhti uhkesti,</i>	s. A.Piirikivi 1888(?), eesti rahvaviis	(11)
<i>Veli, hella vellekene,</i>	eesti rahvalaul (s. ja v.)	(11)

Eesti seltskondlike laulude populaarseima viie tosina taga seisab eelneva alusel enamik värsivaramute koostajaist. Võiks koguni oletada, et tosinast trükkitoimetajast pole keegi ainuüksi omaenese äratundmise kohaselt lõppversioonini jõudnud. Kõik on oletatavasti saand head nõu ja abi – mida võtta ja mida jätta (ja koguni seda, „mida eestlane laulma peaks“) – kümneilt laulutraditsiooni tundjailt ja „surverühmitusilt“. Pole võimatu, et laulikute ühisvalikuga nõustub kõige laiemgi kasutajaskond.

Habemega laulud

Laulude sünniaastaid, nagu eespool katseks näidatud, pole millegipärast üheski laulikus antud. Puudub säärane traditsioon ja ilmselt ka vastav uurimistöõ. Kui dateerimist alustada vanemast otsast, siis on üks kolmandik antud raudvarast pärit rahvaviiside hulgast, mis võivad pärineda 18. sajandist või veelgi varasemast ajast. Neist ürgseima helistikuga tundub olevat *Meie elu on siin ilmas* meloodia.

Teoste nagu *Eesti muusika*, luuletuskogud jne kaudu saab dateerida ainult osa viide esitosisasse kuuluvaid palu. Neist on üle saja-aastaste hulgas kindlasti sakslase (?) F.Mühlhauseni

Vaikne, kena kohakene (s. M.Körber 1862), F.Schuberti *Üks kask meil kasvas õues* (s. K.E.Malm 1870), soomlase J.Ennola *Isamaa hiilgava pinnala paistab* (s. L.Koidula 1871) ja K.A.Hermanni soveldused võõrhelindeist: *Kui Kungla rahvas* ja *Kas tunned maad* (s. vaata üleval) ning *Minge üles mägedele* (s. M.Veske 1873). XIX sajand näib andvat kokku teise kolmandiku eesti rahva seltskondlikest poplauludest.

Vastseimad viisid 62-lises valimikus tohiks olla *Postipoiss* (mäluandmeil 1939) ja mõned sõja-aastate populaarseimad marsilaulud (aastarvud ainult huupi, provokatsiooniks): *Kaugel, kaugel, kus on minu kodu* (s. H.Suurkask 1940, v. USA *Cowboy Love Song*), *Meil merivood on vabad* (s. ja v. J.Jäneda 1941) ja *Lenda, lenda, lepalind* (s. Anna Haava järele 1941, v. kohta puuduvad andmed). Kõik, kes nende (või mõne muu) laulu tekkelugu paremini teavad, on kutsutud ja seatud õiendama!

Iseloomustav igat laadi raudvarale on auväärne iga ja nii hakkab olema siingi – juba vähemalt 35 aastat. Tegelikult on olnud uute laulude lõimetusaeg (= arenemis-, peiteaeg, ingl. incubation) meie laulikus ebaõiglaselt pikk. Sest enamik laule on loodud Eestis, aga enamik eesti lauluvaramuid välja antud väljaspool Eestit. Ja paguluses on seni ainsana Eesti uusloomingust jõudnud nakatuda Jaan Kuusk, kes tõi kuusteist aastat tagasi (*Minu lauluvara II*, Stockholm 1961) kodu-Eesti repertuaarist 34 pala koos nootidega. Julgustükk – kõik suhted kodumaaga olid siis veel üldiselt põlu all.

(Järgneb)

Väega austatud „Aja Kirja“ toimetajad!

Meie siin Manalas loeme ikka „Mana“, aga et seda enam ei tule, peame katsuma Teie kergema kostiga läbi ajada, ent mis ma näen?

Keegi dr. Kurlents kirjutab Teil, kuidas nooremad mehikesed nagu Jüri Vaimel (tema on küll nüüd ka siin, Kuldsekandle uulitsal ja minu käest küll võtta saanud), Jüri Härmatare ja Lennart Meri muudkui jahvatavad, et meie olevat sumerlastest pärit! Te tahate eesti rahvast valgustada, aga ei tea sedagi, kuidas mina juba 1926-mal aastal Pärnu linnas oma kulu ja Janseni kirjadega andsin teaduselise maailma kätte uurimuse *EESTLASED – INIMSOO ÜRGISAD ja ürgaja keel*. Seal näitasin mina täpselt ära, et sumerlased (nagu kõik muud) on *eestlastest* sündinud. Mis jama see siis nüüd on, mis ka Teie levitate? Kuhu jääb teadus?

Võtke näiteks Mere pikk joru eesti sõnast *kalev*: kas tema ütleb, et *kaliif* (araabia sõnaks arvatud!!!) on just meilt pärit? Mitte ei ütle! Aga minu teosest leiata, lehekülj 23, põhjaliku seletuse. Nii et mitte võhivõerad Araabia kaliifid ei läkitanud oma kannupoisse seiklema (nagu Meri õiendab), vaid saatsid nad hoopis oma suurtsugu hõimlaste, Eesti Maailmariigi valitsete ehk *kaliifide* peiedele Eesti oma Volga jõe sadamates.

Jah, kurvaks teeb meelega küll, et eestlane teise eestlase tööd ei taha tunnustada, ikka nohiseb ja ärgitab omaette. Mis saab sedamoodi *teadusest*? Miks ei ole minu kuulsat uurimust paguluses veel uuesti ära trükitud? Tõeste, see paneb mind haua põhjas nii sageli ümber pöörama, et oleks vaja gyroskoopi (eesti sõnadest *kiirus* ja *koob* = *kogub*) ehk tiirumõõtjat. Meil neid siin ju on ka, aga uuema aja riistad, ei taha jännata.

Kõik tunnevad nüüd sõna *yom kippur*, aga kes teab tema päritolu? On eesti ürgkeelest, minul ammu ära seletatud. Kui Moosese süda sai täis rahva rumaluse pärast (nagu minul praegu), siis viskas tema vihaga oma kivi- (vanas eesti keeles *ki*) tahvlid maha, siis ehmatas: *Jo om ki puru!* Ja mis mina olen Moosese kombel raamatusse raiunud: kas tõesti jo om ki puru? Pange see asi suurte tähtedega lehte: ehk annab Eesti teadus veel päästa.

Postiaadress:
Võidulaulu tänav 21
VAIMUVALD, VÕ.
TOH OHO, MANALA

Kõige austusega

August Lauri

Metroo
suve-
päevad

Pärast Rootsi metsülikooli (vt. AK 1/77:18 & 30, 2/77:23) tegutses Stokholmis kaks õpperingi 35 osavõtjaga. Talvise tegevuse kokkuvõtteks olid suvepäevad Vesikjärvel 4.-5. juunil. Elavat ja kohati ägedatki diskussiooni kutsus esile Evald Uustalu kriitiline ettekanne Rein Taagepera Eesti staatuses memorandumi asjus. Nii Taagepera kui Uustalu tekstid on saadaval (vt. *Raamaturiiul*). Ootamatult võttis päevadest osa Arvi Kork Kanadast, kes seksus diskussiooni sellise innuga, et ei jõutudki enam Korgi enda loominguga esitamiseni... Jüri Seimi juhtimisel korraldati botaanika-ekskursioon Vesikjärve ümbrusse, kusjuures eriti tutvuti söödavate taimedega. Jüri jutust jäi mulje, et Vesikjärve pealtnäha tavaline loodus on midagi parema turukaubamaja taolist. Kohal oli ka Raimond Kolk, kes tegi hoolega märmeid nii päevasest kui öisest tegevusest ja lubas üritusest koguni raamatu kirjutada. Nädal hiljem koguneti uuesti, seekord Seimide kodus Stokholmis, et kokku saada mü lektoritega, kes olid viibinud Balti Instituudi konverentsil Hässelbys. Ülemeremaadest olid kohal Maire Kurrik, Arno Liivak, Valli Naelapea, Felix Oinas, Walter Rand, Mare ja Rein Taagepera.

mü. 77

Üheteistkümnes Metsaülikool peeti Kotkajärvel 20. - 28. augustini, osavõtjaid sedakorda 101.

Loengud: Lennart Meri: „Hõbevalge“ (Heino Jõe); *Eesti ühiskondlik mõte ärkamisajast I Maailmasõjani* (kaks loengut, Toivo Raun); *Intiimsus, armastus ja suguroolid eesti kultuuris* (seminariga, Tõnu Parming); *Eesti muinaskannel* (Andres Peekna); *Rahvapärasest kõrgkultuurist Eestis* (Arvo Naelapea); *Soomepoisid ja „kolmas võimalus“* (laudkonnaveestlusega, Heino Susi); *Eesti muinasusund ja nõia osa selles* (H. Jõe); „Henriku Liivimaa kroonika“ tõlgendusi (Vello Salo); *Eesti talurahvas eelmistel sajanditel: töö, kodukultuur, riietus jne* (Mari Veskoja); *Eesti draama läbi sajandi* (Asta Willmann); *Kartograafilised materjalid Eesti kohta ja nende kättesaadavus* (Mai Treude); *Tartu Kolleegiumi (1583 - 1625) osa eesti kultuuriloos* (V. Salo); *Abort ühiskonnaprobleemina Eestis* (Tõnu Parming); *Romaan ja lühijutt. Sisu ja vormi vastastikune sõltuvus* (näidetega oma loomingust, A. Willmann); *Kristian Jaak Peterson* (Vello Serrat).

Lühiloengud: *Stokholmi eesti algkooli õpilaste kakskeelsusest* (Ellen Lipp); *Ebasümmeetria Paul-Eerik Rummo ja Sylvia Plath'i luules* (Mare Tiido); *Kolm vähetuntud eesti kirjanikku* (humoristlik, Ain Laasi); *Eestikeelseid raadiosaateid Ameerikast* (Andres Juriado).

Seminarid: *Seitse luuletajat* (Valli Naelapea); *Marginaalsuse probleeme* (Jaak Rakfeldt); *Peatükke Eesti ajaloo* (H.Susi)!

Huviringid: eesti keel (8 gruppi); kandle ehitamine (A.Peekna); pildiseeria-sepakoda (Peeter Sepp); kunst (Osvald Timmas); rahvatants (Linda Valter); käsitöö (M.Veskoja); loodusretk (Vello Soots); teater (3 gruppi: A.Willmann, M.Tiido, P.Sepp).

Laudkonnaveustus: *Muljeid kultuuri- ja keeleseminarist Tallinnas ja Tartus* (Liivi Jõe ja Jaan Kuuse).

Ekraanil: eesti dokumentaalfilme 30-ndatest ja 50-ndatest aastatest; uumat kunsti Eestist (Eda Sepp); Osvald Timmase akvarelle.

Muid üritusi: kirjandusõhtu (juh. A.Naelapea); huumoriõhtu (A.Willmann); Metsakirik (V.Salo, viiulil Hillar Amolins).

28. aug. toimus Torontos, Sillastete kodus, mü „venitusõhtu“, kuhu kogunes üle 70 osavõtja ja mõned endised mü-lased.

Montréal

22.-23. okt. toimub *Sümposium Monréali eestlaste päevaprobleemide üle*. Info: Meeme Sultson, tel. (514) 486-6947 ja 877-5253.

Raamatu- riiul

Vello Helk, *Die Jesuiten in Dorpat 1583-1625. Ein Vorposten der Gegenreformation in Nordosteuropa*. [Jesuiidid Tartus 1583-1625. Vastureformatsiooni eelost Kirde-Euroopas] Odense University Studies in History and Social Sciences, vol. 44. ISBN 87-7492-189-4. Odense 1977:335. 14,5 x 21 cm, tkr. 80.

Rabindranath Tagore, *Puuviljapõim* [The Fruit Gathering] Tõlk. Uku Masing. Maarjamaa taskuraamat nr. 11. Rooma 1977:104, \$ 3.

Mati Unt, *Doomsday* [Kohtupäev] Transl. by Mardi Valgemäe and Maire Kurrik. Ajakirjas *Modern International Drama* (The Max Reinhardt Archive / State University of New York at Binghamton), vol. 10/NO. 2, Spring 1977:43-64.

metroo 77. Kogumik valitud materjalidest, esitatud jaanuaris 1977 Trollebos, Rootsis. Toim. Jaak Maandi, Mart Maandi, Jüri Seim, kujundanud Mart Maandi. (Ilmumiskohata) 1977:137, 14,5 x 21 cm, \$ 10 (mü osavõtjaile 1976 ja 1977 piiratud arvul alan-
datud hinnaga \$ 6). Tellida: AK talitus või Metroo, Geijersgatan 44A 2tr., S-752 26 Uppsala, Sweden.

Jaan Eilart, *Man, Ecosystems and Culture*. „Perioodika“, Tallinn 1976:100, 17 x 20,5 cm, köites rbl.1.39.

Vladimir G. Treml, *Production and Consumption of Alcoholic Beverages in the USSR. A Statistical Study*. [Hõlmab aastaid 1957-1972] *Ajakirjas Journal of Studies on Alcohol*, Vol. 36, No. 3, 1975:285-320.

Folia Bibliographica. A Bibliography of Works Published by Estonian Scholars in Exile. VI. Jurisprudence, Social Science, Sociology, Economy. 1942-1976. By Ilmar Arens. Institutum Litterarum Estonicum, Stockholm 1977:109. 14,5 x 21 cm, rkr. 20.-

Toim.
saadetud

Ilse Lehist, *The Attitudes of Bilinguals toward their Personal Names*. *Ajakirjas American Speech*, Spring-Summer 1975, Vol. 50, Nos. 1-2, pp. 30-35. [Tegemist on mü 73 jooksul tehtud ankeedi tulemuste analüüsiga, mis ilmus trükist alles nüüd.]

AABS NEWSLETTER. Vol. I, No. 3, July 1977:11.

ESTONIA - Selection 11 [Eestit puudutavate võõrkeelsete publikatsioonide bibliograafiat. Jagab tasuta Northern Publications, 37 Groveland Cr., Don Mills, Ont. M3A 3C4 Canada] 2 lk.

Mögalomaania *Toimetuse kursiivid*

PRESIDENT CARTERI HÕIMLASED LAHKUSID CHICAGOST

President J. Carteri eestlasest hõimlane Aino, neiuna Palitka, kes on abielus presidendi abikaasa Rosalynn Carteri venna Jerrold Smithiga, kolib augusti algul koos perega...

VES 21.7.77:3

Ajaleht *Vancouver Sun* veergudel ilmus keiserliku Venemaa vapiga surmakuulutus: "Tema keiserlik kõrgus Aleksei Nikolajevitsh, troonipärija ja Venemaa suurvürst. Sündinud 12. augustil 1904, surnud 26. juunil 1977. ..." Ajaloo hõnguga kuulutusel on "eesti põhi". Surnu nimi eraelus oli Heino Tammet, kes põgenikuna elas Kanadas Vancouveris ja iseseisvuse ajal Tartus..."

EPL 27.7.77:2

... näiteks teaduses lähevad vene ja inglise keelele üle märksa arvukamate rahvaste esindajad.

SV 24.6.1977:12 (Mikk Titma)

OLEG ROSLAVLEV

HEFTE ZUR LANDESKUNDE ESTLANDS

Ilmunud ja saadaval:

- 1 *Das Dorpater Land 1624 - 1627.* Enthält den vollen deutschsprachigen Text der Schwedischen Revision für den Nordosten Livlands. Register und 1 Karte. 202 S. DM 30.-
- 2 *Das Pernauer Land 1624.* Enthält den vollen deutschsprachigen Text der Schwedischen Revision für den Nordwesten Livlands. Register und 1 Karte. 104 S. DM 15.-
- 3 *Die Revision Livlands 1601. Estnisches Siedlungsgebiet.* Enthält den vollen deutschsprachigen Text der Schwedischen Revision für Nord-Livland. Register und 1 Karte. 207 S. DM 25.-
(Der Text für Südlivland wurde von A. Schwabe 1933 veröffentlicht.)
- 4 *Die Revision Livlands 1638. Estnisches Siedlungsgebiet II.* Enthält den vollen deutschsprachigen Text für den Nordwesten und Norden Livlands. Register und 2 Karten. 283 S. DM 40.-
(Der Text für die übrigen Teile Livlands wurde 1938-41 von E. Dunsdorfs bzw. O. Liiv veröffentlicht.)
- 5 *Polnische Akten I, 1582 - 1591.* Enthält Inventare, Revisionen und Bauernverzeichnisse der Starosteien Dorpat und Neuhausen in polnischer Sprache. 2 Karten. (Kein Register, da die Veröffentlichung fortgesetzt wird.) 312 S. DM 45.-
- 6 *Polnische Akten IV, 1583 - 1590.* Enthält die Abrechnungen der Starosteien Fellin, Tarvast und Oberpahlen in polnischer Sprache. 296 S. DM 40.-
- 7 *Polnische Akten II, 1582 - 1592.* Enthält Dokumente hauptsächlich für die Starosteie Dorpat, aber auch für ganz Livland in polnischer und lateinischer Sprache. 209 S. DM 30.-

Tellida autorilt: Martin-Luther-Str. 24, D - 8 MÜNCHEN 90, Westdeutschland.

PE $\frac{A}{1166}$ 77,4